

ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΒΙΣΤΩΝΙΤΗΣ

ΚΑΤΩ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΙΔΙΑ ΣΤΕΓΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ



ΚΙΧΛΗ

Περιεχόμενα

9 Πρόλογος

Οί εποχές της στάχτης

- 17 Ναζισμός και αποκρυφισμός
33 Από την Όχράνα στη CIA
45 Ένα κίτρινο σύννεφο
57 Ο πόλεμος τῶν ιδεῶν
74 Ἡ μέθοδος τοῦ Στάλιν
90 Για τὴν ἱστορία τοῦ χρήματος
104 Ὁ ἄλλος Κέυνς

Ἡ κατοικία καὶ ἡ ἐξορία

- 115 Κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια στέγη
140 Ἡ διαπασῶν τοῦ χρόνου
161 Manus animam pinxit
173 Ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ εἶδωλό της
187 Ὁ ἔνοικος

Τόποι, πόλεις, ἄνθρωποι

- 207 Ὁ ἴσκιος τοῦ Κομφούκιου
223 Φαντάσματα στὸ Κογιοακάν
234 Τὰ πάθη τοῦ ἔρωτα

- 247 Ἐρωτες καὶ πάθη στὸ Παρίσι
 259 Παρίσι: «Ἡ κινούμενη γιορτὴ»
 267 Νέα Ὑόρκη: Ὁ λογάριθμος
 277 Βιέννη: Ἡ καρδιὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας
 286 Λονδίνο: Ἡ Βαβυλώνα
 295 Τὸ Βερολίνο τῆς Εὐρώπης
 304 Ντουίνο: Τὸ δραματικὸ κάστρο
 313 Μπουένος Ἄιρες: Τάνγκο τῆς θλίψης
 323 Πεκίνο: Τὸ Λὸς Ἄντζελες τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς

Οἱ διαδρομὲς τοῦ καφέ

- 337 Ὁ καφὲς τῶν ἀναμνήσεων
 352 Καφὲ Florian
 360 Καφὲ La Closerie des Lilas
 369 Καφὲ Central
 378 Καφὲ Gijón
 387 Καφὲ Λουμίδη

Ὁ κόσμος ἄλλοῦ

- 399 Ἡ κουλτούρα τοῦ αὐτοκινήτου
 411 Οἱ λάμπεις τοῦ ἀτόπου
 421 Στὴν ἄκρη τῆς κάφτρας
 429 Ἄνοιξη
 437 Ὁ χρωματιστὸς καθρέφτης
 443 Σελάνας ἐρατὸν φάος
 452 Ἡ μάχη μὲ τὸ πεπρωμένο
 460 Φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ
 467 Τὸ καλοκαίρι στὴ λογοτεχνία
 476 Τὸ φῶς τῶν Χριστουγέννων

Πρόλογος

Ο ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ θὰ ἀντιληφθεῖ, ἀκόμη κι ἂν ρίξει μόνο μιὰ ἐπὶ τροχάδην ματιά, πὼς τὰ κείμενα ποὺ τὸ ἀπαρτίζουν γράφτηκαν μὲ διαφορετικὲς ἀφορμές. Ἀκόμη, πὼς αὐτὲς ὑπαγόρευσαν, σὲ κάποιον βαθμό, καὶ τὸν τρόπο τῆς ἀνάπτυξής τους, ποὺ σημαίνει ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι συμβατὰ μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἐντύπων στὰ ὁποῖα φιλοξενήθηκαν.

Τὰ περισσότερα δημοσιεύτηκαν στὸ *Βῆμα* (ἄλλα στὰ ἔνθετα τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῶν Βιβλίων καὶ ἄλλα στὸ *BHmagazino*). Ἡ πρόκληση — καὶ ἡ δυσκολία — κάθε φορά ἦταν μία: ἡ δική μου ἀποψη θὰ ἔπρεπε νὰ προκύπτει πρωτίστως ἀπὸ τὴν ἀπευθείας πραγμάτευση τοῦ θέματος, ἀπὸ τὴ σύνθεση ἢ τὴ σύγκριση τῶν ἐκάστοτε δεδομένων καὶ πληροφοριῶν καὶ δευτερευόντως ἀπὸ τὸν σχολιασμό τους.

Ὅταν δημοσιεύεις ὅτιδήποτε σὲ ἐφημερίδα, δὲν μπορεῖς νὰ ἀγνοεῖς τὴν — ἔστω καὶ ὑπερβολικὴ — ἀποψη τοῦ Ἄρθουρ Καϊσλερ, ὅπως τὴ διατυπώνει στὸν πρόλογο τοῦ *Ὁ Κομισάριος καὶ ὁ Γιόγκι*: πὼς «ἂν εἶναι νὰ πεῖς τὴν ἀλήθεια, ἀφήνεις τὴν κομψότητα στὸν

ράφτη». Άς προσθέσω πώς ο αναγνώστης δέν εἶναι ἕνα ὑποθετικό πλάσμα, ἀλλά βρίσκεται κάθε φορά «πίσω ἀπό τήν πλάτη σου», καθώς ἔλεγε ο Ρόμπερτ Γκρέηβς. Ἄν τόν ἀγνοεῖς, εἶναι βέβαιο πώς θά σέ ἐγκαταλείψει στή δεύτερη παράγραφο. Κι αὐτό δέν ἔχει νά κάνει μέ τὸ ὅτι ὑπάρχουν ἀναγνώστες καί ἀναγνώστες.

Τὰ περισσότερα ἀπό τὰ κείμενα πού φιλοξενήθηκαν στό *Βῆμα* καί περιλαμβάνονται ἐδῶ (ἐκτός ἀπό τὰ «Ἐνα κίτρινο σύννεφο», «Σελάννας ἐρατὸν φάος», «Ὁ χρωματιστὸς καθρέφτης», «Φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ» καί «Τὸ καλοκαίρι στή λογοτεχνία») εἶναι καρπὸς τῆς μακρόχρονης φιλίας καί συνεργασίας μου μέ τὸν Νίκο Μπακουνάκη, ἀρχισυντάκτη τῶν ἐνθέτων *Βιβλία* καί *Πολιτισμός*. Ὁ Νίκος εἶχε τήν ἰδέα κάθε καλοκαίρι σχεδὸν νά δίνουμε στοὺς ἀναγνώστες τῆς ἐφημερίδας μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀφηγήσεις ἰδεῶν, τόπων καί δρωμένων, συμβατῶν τόσο μέ τὰ αἰτήματα τῆς λογοτεχνίας ὅσο καί μέ τὸν πολιτικό καί πολιτισμικό χαρακτήρα τῆς ἐφημερίδας. Δικὴ του ἦταν τίς περισσότερες φορές ἡ πρόταση γιὰ τὴ θεματικὴ ἐνότητα πού θά ἔπρεπε νά καλύψουμε. Ἐγὼ ἀπλῶς ἀνταποκρίθηκα στό μέτρο τῶν δυνάμεών μου, προσπαθώντας νά συνδυάσω τὸ ἐρευνητικὸ ρεπορτάζ, τὴ δοκιματικὴ τεχνικὴ καί, ὅπου ἦταν πρόσφορο, τίς προσωπικὲς μου ἐμπειρίες.

Τὸ ἴδιο συνέβη ἀργότερα μέ τὰ κείμενα πού δημοσιεύτηκαν ὡς κεντρικὰ θέματα στό περιοδικὸ *BHmagazino* τοῦ *Βήματος*, πού διευθύνει ὁ Παῦλος Παπαδόπουλος.

Τὰ τέσσερα ἀπὸ τὰ πέντε δοκίμια τῆς ἐνότητος «Ἡ κατοικία καὶ ἡ ἐξορία» ἦταν παραγγελίες τοῦ Κρίστοφερ Μέρριλ, πού διευθύνει τὸ International Writing Program τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἄιοβα. Δημοσιεύτηκαν μεταξὺ τοῦ 2006 καὶ τοῦ 2009 στὰ ἀγγλικά στὸ περιοδικὸ *91st Meridian*. Ἀργότερα, τὸ 2013, δύο ἀπὸ αὐτὰ φιλοξενήθηκαν στὸ περιοδικὸ *Ὁ ἀναγνώστης καὶ ἓνα στὸ Φρέαρ*. Ὁ «Ἐνοικος», τὸ πέμπτο δοκίμιο τῆς ἴδιας ἐνότητος, περιλαμβάνεται στὸ βιβλίο μου *Φάσματα φθορᾶς*, τὸ ὁποῖο κυκλοφόρησε τὸ 1994 ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Καστανιώτη. Δημοσιεύτηκε κι αὐτὸ στὰ ἀγγλικά στὸ *91st Meridian* τὸ 2008.

Μὲ τὸν Κρίστοφερ Μέρριλ μὲ συνδέει φιλία πού χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1997, ὅταν πρωτοσυναντηθήκαμε στὸ Διεθνὲς Λογοτεχνικὸ Φεστιβάλ Βιλενίτσα τῆς Σλοβενίας. Γίναμε φίλοι σχεδὸν ἀμέσως, ὅπως συμβαίνει στὶς σπάνιες περιπτώσεις ὅπου συναντᾶς κάποιον καὶ σύντομα διαπιστώνεις πὼς συμφωνεῖς μαζί του περίπου στὰ πάντα. Ὁ Κρίστοφερ, ἐξάιρετος ποιητῆς καὶ πεζογράφος, ἀνήκει στοὺς πιστότερους φίλους τῆς χώρας μας καὶ εἶναι ὁ πιὸ ἀνιδιοτελὴς ἄνθρωπος πού ἔχω γνωρίσει.

Κάθε συγγραφέας ἔχει τὶς ἐμμονές του. Ἴσως γιὰ ἓναν ποιητὴ πού γράφει καὶ πρόζα, ὅπως ἐγώ, οἱ ἐμμονές αὐτὲς νὰ εἶναι περισσότερες ἀπὸ ὅσες κατατρύχουν τὸν καθαρόαιμο πεζογράφο (ἂν ἡ λέξη «καθαρόαιμος» σημαίνει κάτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου). Οἱ ἐμμονές συνεπάγονται ἀναπόφευκτα καὶ κάποιες ἐπαναλήψεις. Ὅρισμένες τὶς ἀφαίρεσα, ἐνῶ ἄλλες τὶς κρά-

τησα και για λόγους αὐτονομίας ἀλλὰ καὶ συνάφειας. Τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνεις κάτι δὲν σημαίνει ἀναγκαστικά ὅτι ἐπαναλαμβάνεσαι. Μπορεῖς νὰ τὸ ξαναλές, ἂν εἶναι ἀναγκαῖο, καὶ τὴ δεύτερη φορὰ εἴτε νὰ ἐννοεῖς κάτι παραπλήσιο εἴτε ἢ ἀνάπτυξή του νὰ σὲ ὀδηγεῖ σὲ ἄλλα πεδία. Καὶ γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸν Ἄγγελο Τερζάκη, ὁ κόσμος τοῦ συγγραφέα δὲν πρέπει νὰ φαίνεται μεγαλύτερος ἀπὸ ὅσο ὄντως εἶναι.

Τὴν τιμὴ στοὺς φίλους τὴ δείχνει κανεὶς στὴν πράξη. Ἔτσι, ὡς ἐλάχιστο δεῖγμα τῆς δικῆς μου, ἀφιερώνω στὸν Νίκο, τὸν Παῦλο καὶ τὸν Κρίστοφερ τὸ βιβλίο αὐτό. Ἄν δὲν ὑπῆρχαν, κατὰ πᾶσα πιθανότητα δὲν θὰ εἶχα γράψει τὰ κείμενα ποὺ τὸ ἀπαρτίζουν.

ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΒΙΣΤΩΝΙΤΗΣ

Εὐχαριστῶ τὸν Δημοσιογραφικὸ Ὄργανισμὸ Λαμπράκη καὶ τὸ International Writing Program τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἄιοβα γιὰ τὴν ἄδεια ἀναδημοσίευσης αὐτῶν τῶν κειμένων.

ΟΙ ΕΠΟΧΕΣ ΤΗΣ ΣΤΑΧΤΗΣ

Ναζισμός και άποκρυφισμός

ΤΟ 1909 ΣΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟ 22 τῆς Felberstrasse στὴ Βιέννη ἔμενε ἓνας νεαρὸς ποὺ φιλοδοξοῦσε νὰ σταδιοδρομήσει ὡς ζωγράφος στὴν πρωτεύουσα τῆς Αὐστροουγγρικῆς Αὐτοκρατορίας. Δύο τετράγωνα πρὸ πέρα ὑπῆρχε ἓνα καπνοπωλεῖο ἀπ' ὅπου προμηθευόταν τὸ ρατσιστικὸ καὶ άποκρυφιστικὸ περιοδικὸ *Ostara*. Ἐκδότης του ἦταν κάποιος Γιόργκ Λάντς φὸν Λίμπενφελς, τὸν ὁποῖο μιὰ μέρα ὁ νεαρὸς ἐκεῖνος ἐπισκέφθηκε στὸ γραφεῖο του καὶ τοῦ ζήτησε νὰ ἀγοράσει παλαιότερα τεύχη ποὺ ἔλειπαν ἀπὸ τὴ συλλογὴ του. Ὁ ἐκδότης, διαπιστώνοντας ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή του τὴν ἄθλια οἰκονομικὴ του κατάσταση, ὄχι μόνο τοῦ χάρισε τὰ τεύχη, ἀλλὰ τοῦ ἔδωσε καὶ χρήματα νὰ πάρει τὸ τράμ τῆς ἐπιστροφῆς στὸ σπίτι. Δὲν φανταζόταν ὅτι αὐτὸς ποὺ βρισκόταν μπροστὰ του θὰ συγκλόνιζε τὸν κόσμο τρεῖς δεκαετίες ἀργότερα. Τὸ ὄνομά του: Ἀδόλφος Χίτλερ.

Ποιὸς ἦταν ὁμως ὁ Λάντς καὶ τὸ περιοδικὸ του, τί πρέσβευε καί, ἄραγε, οἱ θεωρίες του ἐπηρέασαν τὸν ναζισμό; Πέρασαν πολλὰ χρόνια προτοῦ ἀρχίσουν νὰ ἐρευνῶνται οἱ σχέσεις τῶν ναζιστῶν μὲ τοὺς ἀμέτρη-

τους άποκρυφιστικούς και ρατσιστικούς κύκλους. Ανάμεσα στους παγγερμανιστές ή μεγαλογερμανιστές τής Βιέννης οί θεωρίες τοῦ κοινωνικοῦ δαρβινισμού ἦταν τότε ἐξαιρετικά δημοφιλεῖς και οί ρατσιστικές θεωρίες, άναμεμειγμένες με άποκρυφιστικά «στοιχεῖα», βρῆκαν πρόσφορο ἔδαφος νά αναπτυχθοῦν, ιδίως μετά τὸ τέλος τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Οί ὑποστηρικτές τῶν θεωριῶν αὐτῶν ὀνομάζονται άριοσοφιστές· τὸν ὄρο άριοσοφία τὸν εἰσήγαγε ὁ ἕνας ἐκ τῶν δύο βασικῶν ἐκπροσώπων τους: ὁ πρῶην μοναχὸς Γιόργκ Λάντς φὸν Λίμπενφελς (1874-1954). Ὁ ἄλλος, μαθητὸς και ὄπαδοὶ τοῦ ὀποίου ἴδρυσαν στὸ Μόναχο τὴ ρατσιστικὴ και άποκρυφιστικὴ Ἐταιρεία τῆς Θούλης, ἦταν ὁ Γκούντο φὸν Λίστ (1848-1919).

Τὸ ποιά ὑπῆρξε ἡ ἐπίδραση τοῦ πολιτισμικοῦ αὐτοῦ κομπογιαννιτισμοῦ στοὺς ναζιστὸς ἄρχισε, σχετικὰ ἄργά, νά ἐρευνηταί ἐπισταμένως. Οί ὑπερβολὲς και τὰ φανταστικά σενάρια ἦταν ἀναπόφευκτα. Ἐντούτοις, ὑπάρχουν στοιχεῖα ποὺ δὲν ἐπιδέχονται ἀμφισβήτηση, ὅπως λ.χ. ὅτι ἀποσπάσματα ἀπὸ κείμενα τῆς *Ostara* ἔχουν ἐνσωματωθεῖ στὴ βίβλο τοῦ ναζισμοῦ, Ὁ *Άγὼν μου* τοῦ Χίτλερ. Ἀπὸ τίς ἀρχὲς ἀκόμη τῆς δεκαετίας τοῦ 1930 ὁ Αὐγουστος Νὸλ μιλοῦσε σαρκαστικὰ στοὺς φοιτητὸς του, στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βιέννης, γιὰ τοὺς ναζιστὸς. Ὁ ἡγέτης τους, ἔλεγε, δανείστηκε τίς ιδέες του ἀπὸ τὸ γελοῖο περιοδικὸ *Ostara*.

Οί άριοσοφιστὸς ἐρμήνευαν τὸν κόσμο ὡς διαρκὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στὴν κυρίαρχη φυλὴ τῶν Ἄριων και στὶς κατώτερες φυλὲς τῶν μὴ Ἄριων: Σλάβων,

Λατίνων κι Έβραίων. Τόσο ο Γκουίντο φόν Λίστ όσο και ο Λάντς φόν Λίμπενφελς πίστευαν πώς στην Άνατολή υπήρχαν μυστικά κέντρα σοφίας, θαυμαστές βιβλιοθήκες κρυμμένες σε σπηλιές, μαγικοί λαβύρινθοι κάτω από τη γη και απόκρυφα ιερά, κρυμμένα σε μοναστήρια του Θιβέτ.

Ο Λίστ είχε ένα κυκλικό όραμα του χρόνου στο οποίο έπαιζαν αποφασιστικό ρόλο η φύση, ή σκανδιναβική μυθολογία και η ινδουιστική φιλοσοφία. Τέτοια ήταν η πίστη στα μυστικά κέντρα σοφίας της Άνατολής, ώστε μια εποχή κυκλοφορούσε η φήμη πώς ο Χίμλερ, ο αρχηγός των SS, είχε εγκαταστήσει γραμμή ραδιοφωνικής επικοινωνίας ανάμεσα στη Γερμανία και το Θιβέτ.

Η φήμη δέν ήταν τυχαία. Όπως έγινε γνωστό αργότερα, κατ' έντολή του Χίμλερ ομάδα επιφανών SS, μαζί με ναζιστές επιστήμονες, είχαν επισκεφθεί το 1938 το Θιβέτ σε αναζήτηση αυτών των κέντρων της αρχαίας σοφίας. Η «έκστρατεία» εκείνη διήρκεσε δύο χρόνια. Τα μέλη της ομάδας προέβησαν σε έκτεταμένη έρευνα, στην οποία συμπεριλαμβάνονταν και οι αναπόφευκτες «κρανιομετρήσεις», προκειμένου να αποδειχθεί ότι το Θιβέτ υπήρξε το λίκνο της αρίας φυλής. Στα σχετικά ντοκουμέντα συγκαταλέγονταν, ανάμεσα σε άλλα, 20.000 ασπρόμαυρες και 2.000 έγχρωμες φωτογραφίες, καθώς και τα στοιχειά από 376 κρανιομετρήσεις. Αυτά, ωστόσο, αποκαλύφθηκαν αργότερα. Μπορεί όμως κανείς να φανταστεί την έκπληξη των μαχητών του σοβιετικού στρατού όταν μπήκαν στο Βερολίνο το 1945 και ανακάλυψαν τα

πτώματα περίπου χιλίων Θιβητιανῶν πού ἦταν ντυμένοι μὲ γερμανικὲς στολές, ἀλλὰ δὲν ἔφεραν διακριτικὰ βαθμοῦ.

Κατὰ τὸν Λίστ, τὰ νεολιθικὰ εὐρήματα στὴν Εὐρώπη ἀποδείκνυαν ὅτι κάποτε ὑπῆρξε ἓνας μεγάλος ἀριογερμανικὸς πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἀργότερα καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, πού ἀνάγκασαν τοὺς ἱερεῖς-βασιλεῖς του νὰ γίνουν τσιγγάνοι, πλάνητες καὶ ἀπόκληροι. Οἱ χριστιανοὶ δυσφήμισαν τὰ ἱερά τοῦ ἀρχαίου θεοῦ τους, τοῦ Βόταν, καὶ οἱ ἡγέτες τῶν Ἄριων κατάντησαν δοῦλοι στὸν ἴδιο τους τὸν τόπο. Παράλληλα, ὁ Λίστ διατύπωσε τὸ χιλιαστικὸ δόγμα πῶς οἱ Ἄριοι θὰ ἐπανέλθουν, ἐγκαινιάζοντας μιὰ περίοδο μεγάλου πολιτισμοῦ καὶ φυλετικῆς καθαρότητος, καὶ τὰ ἔτη 1914, 1923 καὶ 1932, βάσει τῶν «ἀστρολογικῶν του μετρήσεων», ἦταν ἰδανικὰ γιὰ τὴν ἑναρξη αὐτῆς τῆς λαμπρῆς χιλιετίας.

Ὁ Λίστ ἀποκαλεῖ Ἄρμανιστὲς τοὺς Ἄριους τῆς Γερμανίας, μεταφέροντας στὰ γερμανικὰ τὴ λέξη *Hermiones* (Ἑρμίονες, γερμανικὸ ἔθνος) πού δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Τάκιτο. Ἡ ἀριογερμανικὴ κοινωνία, ἔλεγε, ἦταν ὀργανωμένη βάσει τοῦ καβαλιστικοῦ Δέντρου τῆς Ζωῆς, τὸ ὁποῖο συνιστᾶ δέκα βαθμίδες διαδοχικῆς μύησης στὰ μυστήρια τῆς γνώσης: ἡ πρώτη καὶ ἡ δεύτερη βαθμίδα εἶναι τὸ ἄτομο καὶ ἡ οἰκογένεια, οἱ ἐπόμενες πέντε ἡ διοικητικὴ ἱεραρχία τῶν ἡγετῶν, ἡ ὄγδοη εἶναι οἱ εὐγενεῖς, ἡ ἕνατη ὁ βασιλιάς καὶ ἡ δέκατη ὁ Θεός. Αὐτὸ τὸ πρότυπο χρησιμοποίησε ὁ Χίμλερ γιὰ νὰ ὀργανώσει ἱεραρχικὰ τὰ SS.

Ὁ νεολογισμὸς ἀριοσοφία (κατὰ τὰ θεοσοφία, ἀριθμοσοφία, ἀνθρωποσοφία κτλ.) ἀποδίδει τὸν συνδυασμὸ θεοσοφικῶν-ἀποκρυφιστικῶν ἀντιλήψεων καὶ ρατσιστικῶν θεωριῶν (ὑπεροχὴ τῆς ἀρίας φυλῆς). Ἡ λέξις Ἄριος προέρχεται ἀπὸ τὴ σανσκριτικὴ arya (εὐγενής). Οἱ ἐθνολόγοι δὲν τῆς ἀναγνωρίζουν ἐπιστημονικὴ ἀξία, ἀλλὰ οἱ ναζιστὲς πίστευαν ὅτι Ἄριος εἶναι ὁ βόρειος καὶ μὴ ἐβραϊκῆς καταγωγῆς κάτοικος τοῦ Καυκάσου.

Οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοί, σύμφωνα μὲ τὸν τευτονικὸ μῦθο ποὺ χρησιμοποιοεῖ ὁ Τάκιτος στὸ ἔργο του *Germania*, διατήρησαν τὴν παράδοση τῆς προέλευσῆς τους στὰ λαϊκὰ τους τραγούδια ποὺ ὑμνοῦν τὸν χθόνιο θεὸ τους Tuisko (Τυῖσκων) καὶ τὸν γιό του Mannus (Μάννος). Οἱ τρεῖς γιοὶ τοῦ τελευταίου ἔδωσαν τὸ ὄνομά τους στὶς τρεῖς γερμανικὲς φυλές: τοὺς Ingaevones (ποὺ κατοικοῦσαν στὰ παράλια), τοὺς Hermiones (κατοίκους τῆς ἐνδοχώρας) καὶ τοὺς Istaevones. Ὁ Λίστ ὅμως ὑποστηρίζει πὼς οἱ τρεῖς φυλὲς ἀντιπροσωπεύουν κατὰ σειρὰ τοὺς ἀγρότες, τοὺς διανοοῦμενους καὶ τὸν στρατό. Γι' αὐτὸ κι ἐκγερμανίζει τὴ λατινικὴ λέξις Hermiones σὲ Armanen, ποὺ σημαίνει «ἀπόγονοι τοῦ ἡλιακοῦ βασιλιᾶ», τοῦ ὁποίου τοὺς ἱερεῖς (ἡγέτες τῶν Ἄριων) ἀποκαλεῖ Armanenschaft.

Στὸ κυκλικὸ ὄραμα τοῦ χρόνου ὁ Λίστ ἐνσωμάτωσε τὸ ἰνδουιστικὸ δόγμα τῆς μετενσάρκωσης. Ἔτσι, στὰ τέλη τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου «προφήτευε» ὅτι οἱ ἑκατοντάδες χιλιάδες Γερμανοὶ καὶ Αὐστριακοὶ στρατιῶτες ποὺ σκοτώθηκαν στὰ πεδία τῶν μαχῶν θὰ μετενσαρκωθοῦν καὶ θὰ ἀποτελέσουν

τὸ ἐνιαῖο σῶμα μιᾶς μεσσιανικῆς στρατιωτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐλίτ πού θὰ κηρύξει τὴν ἐθνικιστικὴ ἐπανάσταση καὶ θὰ ἐγκαθιδρύσει τὴ χιλιετὴ ἀρία αὐτοκρατορία. Τὸ 1932 κάποια θεία δύναμη θὰ καταλάβει τὸ συλλογικὸ ἀσυνείδητο τῶν Γερμανῶν καὶ τότε ἡ γενιὰ τῶν μετενσαρκωμένων μαχητῶν θὰ νιώσει τὴ θεία δύναμη, θὰ ἐπιβάλλει τὴν τάξη καί, παίρνοντας ἐκδίκηση γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ἔθνους, θὰ μεταμορφώσει τὴ σύγχρονη ἀντιπροσωπευτικὴ κοινωνία σὲ ἓνα μονολιθικὸ, αἰώνιο καὶ ἀδιάφθορο κράτος.

Τὶς πρακτικὲς λύσεις ὅμως γιὰ τὸ «φυλετικὸ πρόβλημα» φρόντισε νὰ τις διατυπώσει ὁ Λάντς φὸν Λίμπενφελς στὸ βιβλίο του *Θεοζωολογία* (1905). Ἡ θεωρία του εἶναι μιὰ ρατσιστικὴ ἐρμηνεία τῆς Βίβλου «ἐμπλουτισμένη» μὲ στοιχεῖα ζωολογίας. Ἡ ἔκπτωση τῶν Πρωτοπλάστων εἶναι ἔκπτωση τῆς ἀρίας φυλῆς. Οἱ Ἄριοι ἐξέπεσαν ἐπειδὴ ἤλθαν σὲ ἐπιμειξία μὲ τοὺς Πυγμαίους. Ὁ πρῶτος Πυγμαῖος ἦταν ὁ Ἀδάμ. Οἱ Πυγμαῖοι εἶναι τὰ ἀνθρωπόζωα, ἐνῶ οἱ πρῶτες κι εὐγενέστερες, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, μορφές, τὰ θεόζωα. Ἡ φυλὴ πού μοιάζει περισσότερο στὰ θεόζωα εἶναι ἡ ἀρία. Ἐτσι, ἂν σταματήσουν οἱ φυλετικὲς ἐπιμειξίες, οἱ Ἄριοι θὰ ἀνακτήσουν τὶς δυνάμεις τους καὶ θὰ κυβερνήσουν ξανά τὸν κόσμο.

Ἄν αὐτὰ ἀκούγονται ὡς ἀνοησίες ἢ κάποτε καὶ βλασφημίες — ἀποκορύφωμα ἢ «ἐρμηνεία» τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ, πού δὲν εἶναι παρὰ βιασμὸς του (!) ἀπὸ τοὺς Πυγμαίους—, διόλου ἀστεῖες δὲν εἶναι οὔτε οἱ λύσεις πού προτείνει ὁ Λάντς οὔτε ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὶς ἐφάρμοσε τὸ Γ' Ράιχ. Ὁ Λάντς προτείνει,

λοιπόν, τις έξής λύσεις για τις κατώτερες φυλές:

1. έξορία στη Μαδαγασκάρη
2. σκλαβιά
3. να άποτεφρωθοϋν, ώς θυσία στον Θεό
4. να χρησιμοποιοϋνται ώς ύποζύγια.

Δέν φτάνουν, ώστόσο, μόνον αυτά: χρειάζονται και όρισμένα μέτρα εύγονικης. Θα πρέπει, λοιπόν, να δημιουργηθοϋν μοναστήρια εύγονικης γυναικων που θα τις γονιμοποιοϋν άποκλειστικά Άριοι. Κάμποσα χρόνια άργότερα, ό Χίμλερ κατάρτισε ένα παρόμοιο πρόγραμμα εύγονικης με τις λεγόμενες «έκλεκτες γυναϊκες», που θα παρέμεναν άνύπανδρες, και τους άνδρες των SS, στους όποιους θα έπιτρεπόταν ή πολυγαμία. Ό Λάντς είχε και δύο πιό ήπιες προτάσεις για τις κατώτερες φυλές: εύνουχισμός ή στείρωση (άμφότερες τις έφάρμοσε τó Γ' Ράιχ).

Στον λόγο του ένώπιον των άξιωματούχων των SS, στις 4 Όκτωβρίου 1943, στο Πόζναν της Πολωνίας, ό Χάινριχ Χίμλερ ειπε, μεταξύ άλλων, και τα έξής, όπως καταγράφονται στον τόμο XXIX των *Ντοκουμέντων της Νυρεμβέργης* (σ. 122-123):

«Εϊναι τελείως λάθος να προσφέρουμε την άδολη ψυχή και τó πνεϋμα μας, τον καλό μας χαρακτήρα και τον ιδεαλισμό μας σε άλλους λαούς. ... Ό άνδρας των SS θα πρέπει να καθοδηγεϊται μόνον από μία άρχή: ειλικρίνεια, εύγένεια, πίστη και φιλία για όσους έχουν τó ίδιο αίμα μ' έμας — και για κανέναν άλλον. Ό,τι συμβαίνει στους Ρώσους ή στους Τσέχους ειναι ένα ζήτημα που με αφήνει άπολύτως άδιάφορο. Σε περίπτωση που τó καλό αίμα τοϋ δικοϋ μας τύπου βρεθει

ἀνάμεσα στους πληθυσμούς ἄλλων ἐθνῶν, θὰ τὸ πάρομε, ἂν χρειάζεται, παίρνοντας τὰ παιδιά τους καὶ μεγαλώνοντάς τα ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Τὸ ἂν ἄλλοι λαοὶ ζοῦν μέσα στὴν ἀφθονία ἢ πεθαίνουν τῆς πείνας μὲ ἐνδιαφέρει μόνο στὸν βαθμὸ ποὺ τοὺς χρειαζόμαστε ὡς σκλάβους στὸν δικό μας πολιτισμὸ. Τὰ ἄλλα δὲν με νοιάζουν. Ἄν δέκα χιλιάδες Ρωσίδες σωριαστοῦν ἐξαντλημένες ἀπὸ τὴν κούραση κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατασκευῆς μιᾶς ἀντιαρματικῆς τάφρου, μὲ ἐνδιαφέρει μόνο στὸν βαθμὸ ποὺ ἡ τάφρος θὰ ἀποπερατωθεῖ πρὸς ὄφελος τῆς Γερμανίας. Δὲν θὰ συμπεριφερθοῦμε ὡς ἄγριοι ἢ ἄκαρδοι ὅταν δὲν χρειάζεται. Αὐτὸ εἶναι προφανές. Πέραν τῶν ἄλλων, οἱ Γερμανοὶ εἶναι λαὸς ποὺ φέρεται μὲ καλοσύνη στὰ ζῶα· ἔτσι, ξέρουμε ἐπίσης πῶς νὰ συμπεριφερθοῦμε σὲ αὐτὰ τὰ ἀνθρωπόζωα (Menschentiere). Εἶναι ὅμως ἐγκλημα κατὰ τοῦ αἵματός μας νὰ ἀνησυχοῦμε γι' αὐτὰ καὶ νὰ τοὺς ἐμπνέουμε ιδεώδη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργοῦμε μόνο προβλήματα στὰ παιδιά καὶ στὰ ἐγγόνια μας. Ἄν κάποιος ἔρθει καὶ μοῦ πεῖ: “Δὲν μπορῶ νὰ σκάψω αὐτὲς τὶς ἀντιαρματικὲς τάφρους μὲ παιδιά ἢ μὲ γυναῖκες, εἶναι ἀπάνθρωπο, θὰ πεθάνουν ἀπὸ τὴ δουλειά”, πρέπει νὰ τοῦ πῶ: “Ἐγκληματεῖς ἐναντίον τοῦ αἵματός σου, γιατί, ἂν δὲν σκαφεῖ αὐτὴ ἡ ἀντιαρματικὴ τάφρος, θὰ πεθάνουν Γερμανοὶ στρατιῶτες, κι αὐτοὶ εἶναι γιοὶ Γερμανίδων μητέρων. Εἶναι τὸ αἷμα μας”»).

Ἡ ἐπίδραση τῶν ἀριοσοφιστῶν τῆς Βιέννης, καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Λίστ, ὑπῆρξε καθοριστικὴ στὴ διαμόρφωση τοῦ ρατσιστικοῦ ὑπόβαθρου ἐξεχόντων μελῶν

τῆς ἀποκρυφιστικῆς καὶ ρατσιστικῆς Ἐταιρείας τῆς Θούλης, πού ιδρύθηκε τὸ 1911 κι ἔδρευε στὸ Μόναχο, τὰ ὁποῖα θεωροῦσαν πὼς πατρίδα τῶν Ἀρίων ἦταν ἡ χώρα τῶν Ὑπερβορείων, ἡ Ἐσχάτη Θούλη (Ἰσλανδία), πού τὴν ταύτιζαν μὲ τὴν πλατωνικὴ Ἀτλαντίδα. Τὶς θεωρίες τῶν ἀριοσοφιστῶν στὴν Ἐταιρεία τὶς εἰσήγαγε ὁ Ροῦντολφ φὸν Σεμπότεντορφ, ἓνας τυχοδιώκτης πού πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία καὶ αὐτοκτόνησε στὴν Κωνσταντινούπολη στὶς 8 Μαΐου τοῦ 1945 μὲ τὴν πτώση τοῦ Γ' Ράιχ.

Ὁ Σεμπότεντορφ εἶχε «ἀνακαλύψει» ὅτι τὸ μυστικιστικὸ Ἰσλάμ καὶ ἡ «φιλοσοφία» τῶν δερβίσηδων παρουσιάζουν σημαντικὲς ἀναλογίες μὲ τὴ συμβολιστικὴ τῆς ἀρχαίας ρουνικῆς γραφῆς. Τόσο αὐτὸς ὅσο καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἐταιρείας τῆς Θούλης ὑποστήριζαν ὅτι ἡ ἐραλδικὴ κληρονομιά (σήματα, ἐμβλήματα, σύμβολα καὶ γραφές) ἀποδείκνυε τὸν μεγάλο πολιτισμὸ τῶν Ἀρίων πού κάποια ἐποχὴ ἀναγκάστηκαν, κυνηγημένοι ἀπὸ τοὺς παπικούς, νὰ καταφύγουν στὴν Ἰσλανδία. Τὸ ἐμβλημα, ἄλλωστε, τῆς Ἐταιρείας (ὁ ἀγκυλωτὸς σταυρὸς καὶ τὸ ξίφος) ὑπῆρξε, λέγεται, ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴν τελικὴ ἐπιλογὴ τοῦ ἀγκυλωτοῦ σταυροῦ ἀπὸ τὸν Χίτλερ, καὶ ὁ Ροῦντολφ φὸν Σεμπότεντορφ ἔγραφε τὸ 1933 στὸ βιβλίο του *Bevor Hitler Kam (Πρὶν Ἑλθεῖ ὁ Χίτλερ)*: «Τὰ μέλη τῆς Θούλης εἶναι οἱ ἄνθρωποι στοὺς ὁποίους στράφηκε στὴν ἀρχὴ ὁ Χίτλερ κι ἐκεῖνοι συμμάχησαν μαζί του». Εἶχε δίκιο. Ὁ ἐπιφανὴς ἱστορικὸς Ἴαν Κέρσοου λέει πὼς «ὁ κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Θούλης εἶναι τὸ who is

who τῶν πρώιμων ναζιστῶν». Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν ὁ Ρούντολφ Ἔς, ὁ Ἄλφρεντ Ρόζενμπεργκ καὶ ὁ Ντῆτριχ Ἑκαρτ, στὸν ὁποῖον ὁ Χίτλερ ἀφιερώνει τὸν δεύτερο τόμο τοῦ *Ὁ Ἀγὼν μου*.

Γιὰ νὰ γίνεи κανεὶς μέλος τῆς Ἐταιρείας ἔπρεπε νὰ ὑπογράψει τὴν ἀκόλουθη δήλωση: «Ὁ ὑπογεγραμμένος ὀρκίζομαι ὅτι, ἐξ ὅσων γνωρίζω καὶ πιστεύω, δὲν ρέει στὶς φλέβες τὶς δικές μου ἢ τῆς συζύγου μου ἔβραϊκὸ αἷμα καὶ ἀνάμεσα στοὺς προγόνους μου δὲν ὑπῆρχε κανεὶς προερχόμενος ἀπὸ φυλὴ ἐγχρώμων».

Τὸ 1919 ἓνας προλετάριος ὀνόματι Ἄντον Ντρέζλερ ἱδρύσε μαζὶ μὲ τὸν Κάρλ Χάρρερ, μέλος τῆς Ἐταιρείας τῆς Θούλης, τὸ Κόμμα Γερμανῶν Ἐργατῶν. Ὁ Χίτλερ ἔγινε μέλος του στὸ τέλος τῆς ἴδιας χρονιᾶς καὶ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1920 τὸ κόμμα αὐτὸ μετονομάστηκε σὲ Ἐθνικοσοσιαλιστικὸ Κόμμα Γερμανῶν Ἐργατῶν (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP), δηλαδὴ στὸ ναζιστικὸ κόμμα.

Στάχτη, θανατηφόρα στάχτη. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνατριχιαστικὴ κληρονομιά. «Προσέξτε τὴν πλαστογραφία. Οἱ ἄνθρωποι θὰ σᾶς πιστέψουν», γράφει ὁ Οὐμπέρτο Ἑκο στὸ *Ἐκκρεμὲς τοῦ Φουκῶ*. Δὲν εἶναι παραδοξολογία. Μὲ ἐκπληξὴ διαπίστωση πρόσφατα πῶς κυκλοφορεῖ στὰ ἑλληνικὰ τὸ βιβλίο *Ἡ Κόρη τοῦ Ἥλιου* τῆς Σαβίτρι Ντέβι. Νὰ πῶς τὸ συστήνει στὴ Biblionet ὁ ἐκδότης: «Ἡ Σαβίτρι Ντέβι (1905-1982) ἢ Μαξιμιανὴ Πόρτας εἶναι μὴ Εὐρωπαϊα (ἀπὸ Ἑλληνα πατέρα) γιὰ τὴν ὁποία τὸ κοινὸ δὲν γνωρίζει καὶ πέρα πολλὰ γιὰ τὸν συναρπαστικὸ βίό της καὶ τὸ

πλούσιο συγγραφικό της έργο. Ήταν μία γυναίκα πολυταξιδεμένη, βαθιά γνώστρια τῶν Εὐρωπαϊκῶν Παραδόσεων καὶ τοῦ Ἰνδουισμοῦ, πού ἔζησε μία θυελλώδη ζωὴ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μεσοπολέμου καὶ τόληψε μετὰ τὸ τέλος τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου νὰ ἀψηφήσει τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς προβάλλοντας μία ἐντελῶς διαφορετικὴ καὶ τολμηρὴ προσέγγιση σὲ μία βιοθεωρία πού θεωροῦνταν πλέον “τὸ ἀπόλυτο κακὸ” σὲ παγκόσμια κλίμακα».

Ἄς «μεταφράσω» — ἐν μέρει — τὰ παραπάνω: Ἡ ἐν λόγῳ «Ἕλληνις» πίστευε πῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦταν Ἄριοι. Ἡ ζωὴ της ὄντως ὑπῆρξε θυελλώδης — ὅπως καὶ ἡ δράση της. Στὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο βρισκόταν στὴν Ἰνδία, ὅπου ἐπιχείρησε νὰ συνδυάσει τὸν Ἰνδουισμό μὲ τὸν ναζισμό. Ἐκανε ὅμως καὶ πρακτικὴ δουλειά: ἦταν κατάσκοπος τοῦ Ἄξονα. Θεωροῦσε τὸν Χίτλερ ἀπεσταλμένο (ἢ σωστότερα: μετενσάρκωση — ἄβαταρ) τοῦ Βισνοῦ πού θὰ τερμάτιζε τὴν περίοδο τοῦ κακοῦ τὴν ὁποία ἐξέφραζαν οἱ Ἑβραῖοι.

Ἡ γυναίκα αὐτὴ εἶναι ἴσως τὸ πλέον χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τοῦ πῶς ἓνα εὐφυὲς ἄτομο μπορεῖ νὰ ζήσει ὅλη του τὴ ζωὴ σὲ κατάσταση ἡμιπαραφροσύνης. Ἡ Ντέβι ἦταν ἀπὸ πολὺ μικρὴ ἡλικία γερμανόφιλη. Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ πῶς τὸ 1915, ὅταν ἦταν μόλις ἔντεκα ἐτῶν, ἔγραψε μὲ κιμωλία σὲ ἓναν τοῖχο τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῆς Λυῶν «Κάτω οἱ Σύμμαχοι. Ζήτω ἡ Γερμανία»; Πῶς ἐκείνη ἢ μικρὴ ἀργότερα θὰ ἀνέπτυσσε τὴν ἐξωφρενικὴ ιδέα ὅτι τρεῖς ἦταν οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς ἀνθρωπότητας: ὁ φαραὼ Ἀμένοφισ Δ΄ (γνωστότερος ὡς Ἀκε-

νατόν), ο Τζένγκις Χάν και ο Χίτλερ, κι ότι ο Χίτλερ συνδύαζε τη σοφία του φαραώ και τη στρατιωτική ευφυΐα του Τζένγκις Χάν; Ή πώς υπήρξε γκουβερνάντα και δασκάλα των γαλλικών του Κορνήλιου Καστοριάδη, όπως αποκάλυψε ο τελευταίος το 1997, λίγο πριν πεθάνει; Ή ακόμη πώς αντήλλαξε επιστολές με τον Άλντους Χάξλεϋ;

Ή Σαβίτρι Ντέβι πέρασε από τη φρανκική Ισπανία, όπου φιλοξενήθηκε από τον φυγάδα ναζιστή Όττο Σκορτσένι, ο οποίος υπήρξε σύμβουλος του Χουάν και της Έβίτας Περόν και όνειρευόταν να δημιουργήσει στην Άργεντινή το Δ' Ράιχ. Το Α' Ράιχ ήταν η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους, το Β' ή αυτοκρατορία του Μπίσμαρκ και το Γ' ή χιτλερική.

Ή Σαβίτρι Ντέβι ήταν φίλη με έναν άλλο ρατσιστή, φιλοναζιστή και αποκρυφιστή, τον Μιγκέλ Σεράνο, πρέσβη της Χιλής στην Ινδία από το 1953 ως το 1970, ο οποίος ανέπτυξε τη θεωρία του «έσωτερικού χιτλερισμού», μια μείξη ρατσισμού, βόρειας μυθολογίας, θεοσοφισμού και ινδουισμού.

Στη Χιλή ζούσε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ένας από τους πλέον καταζητούμενους ναζιστές, ο Βάλτερ Ράουφ, που ούτε οι Γερμανοί ούτε οι Ισραηλινοί κατάφεραν να επιτύχουν την έκδοσή του. Ο Ράουφ, υπεύθυνος για τον θάνατο 100.000 ανθρώπων, είχε πρωτοστατήσει στο να αναπτυχθούν οι «κινητοί θάλαμοι αερίων», όπου οι κρατούμενοι πέθαιναν μέσα σε ειδικά όχηματα την ώρα που αυτά βρίσκονταν εν κινήσει. Όταν το 1984 ο Ράουφ έγκατέλειψε τον μάταιο τουτο κόσμο, στην κηδεία του πα-

ρέστησαν χιλιάδες ναζιστές. Έκει ὁ Σεράνο χαιρέτησε φασιστικά τὸν νεκρό.

Τὰ βιβλία τῆς Σαβίτρι Ντέβι ἔχουν ἐμπνεύσει πλῆθος σύγχρονων νεοναζιστῶν, οἱ ὅποιοι παραπέμπουν σ' αὐτὰ γιὰ νὰ «θεμελιώσουν» τὶς ἀποκρυφιστικὲς καὶ ναζιστικὲς ἀπόψεις τους. Ἡ ἴδια ὑπῆρξε ἰδρυτικὸ μέλος τῆς Παγκόσμιας Ἑνώσεως Ἐθνικοσοσιαλιστῶν, ποὺ συστάθηκε τὸ 1962. Ἐκτὸς ἀπὸ ναζίστρια, ὠστόσο, ἦταν καὶ οἰκολόγος. Πέρασε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς της παρέα μὲ τὶς γάτες καὶ τὶς κόμπρες της. Πέθανε τὸ 1982 στὴν Ἀγγλία, ἐνῶ ἐτοιμαζόταν νὰ μεταβεῖ γιὰ διαλέξεις στὶς ΗΠΑ. Ἡ σορὸς της ἀποτεφρώθηκε καὶ ἡ τέφρα της φυλάσσεται στὸ Οὐϊσκόνσιν, στὴν ἔδρα τοῦ ἀμερικανικοῦ ναζιστικοῦ κόμματος, δίπλα στὴν τέφρα τοῦ ἰδρυτῆ του Τζῶρτζ Λίνκολν Ρόγκουελ.

Στὴ Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, σὲ ἀπόσταση δεκαπέντε χιλιομέτρων ἀπὸ τὸ Πάντερμπορν, βρίσκεται ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ μεσαιωνικὰ κάστρα τῆς Εὐρώπης, τὸ κάστρο τοῦ Βέβελσμπουργκ, στὸ ὁποῖο τὸν καιρὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης φυλάκιζαν καὶ ἐκτελοῦσαν μάγισσες καὶ «αἰρετικούς». Ἔχει μείνει ὅμως στὴν Ἱστορία ὡς «τὸ Κάμελοτ τοῦ Χίμλερ». Ὁ ἀρχηγὸς τῶν SS τὸ πρωτοεῖδε τὸ 1934 μαζί μὲ τὸν ἀποκρυφιστὴ Κάρλ Μαρία Βίλιγκουτ, τὸν ἀποκαλούμενο καὶ «μάγο» ἢ «Ρασπούτιν τοῦ Χίμλερ». Ὁ Χίμλερ τὸ «νοίκιασε», ὅπως καὶ τὴ γύρω περιοχὴ, γιὰ ἑκατὸ χρόνια ἔναντι τοῦ «συγκλονιστικοῦ» ποσοῦ τοῦ ἐνὸς μάρκου τὸν χρόνον. Σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἔστησε ἓνα

στρατόπεδο συγκέντρωσης πού οί κρατούμενοί του ἦταν κυρίως Ἑβραῖοι καί Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ. Ἐκεῖνοι οἱ 3.900 σκλάβοι ἐργάστηκαν στίς ἐπισκευές τοῦ κάστρου καί ἀπό αὐτούς πέθαναν ἀπό τίς κακουχίες ἢ ἐκτελέστηκαν οἱ 1.300.

Μετὰ τήν κατάρρευση τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας, ὁ Χίμλερ φεύγοντας ἔδωσε ἐντολή νά ἀνατιναχθεῖ τὸ Βέβελσμπουργκ — ὅμως οἱ ναζιστές δὲν πρόλαβαν νά ἀνατινάξουν τὸν Βόρειο ἀπὸ τοὺς τρεῖς πύργους. Σήμερα τὸ κάστρο, ἀνακαινισμένο, λειτουργεῖ ὡς μουσεῖο, ξενώνας νέων κι ἐστιατόριο. Ἀλλὰ αὐτὰ πού διασώθηκαν στὸν Βόρειο Πύργο εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νά εικάσει κανεὶς τὸν παρανοϊκὸ καί κτηνώδη κόσμον τοῦ Χίμλερ. Μολονότι πραγματοποιήθηκαν ἐκεῖ μόνο δύο συναντήσεις τῶν στρατηγῶν τῶν SS, ἀρκεῖ ἀπλῶς νά ἀναφερθεῖ ὅτι στὴ δεύτερη, στίς 12-15 Ἰουνίου τοῦ 1941, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Ἐπιχείρησης Μπαρμπαρόσα (τῆς ἐπίθεσης ἐναντίον τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως), ὁ Χίμλερ ἀνακοίνωσε πὼς στόχος τους ἦταν νά ἐξοντώσουν τριάντα ἑκατομμύρια Σλάβους. Ἐπεσε ἔξω κατὰ δέκα ἑκατομμύρια.

Τὰ SS ἰδρύθηκαν τὸ 1925 καί ἀρχικὰ ἦταν οἱ πραιτοριανοὶ τοῦ Χίτλερ, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ ἔγιναν πολυπληθέστερα καί ἀπέκτησαν τεράστια δύναμη. Τὰ διαβόητα γιὰ τὴ σκληρότητα καί τὴν κτηνωδία τους Waffen SS, λόγου χάρη, εἶχαν φτάσει, μεσοῦντος τοῦ πολέμου, τὸ ἕνα ἑκατομμύριο.

Στὸν Βόρειο Πύργο συναντοῦμε δύο ἀνατριχιαστικὲς αἵθουσες. Στὴν πρώτη, ἡ ὁποία βρίσκεται στὸ ἰσόγειο κι ἔχει ἀπόκοσμη ἠχώ, ὑπάρχει μιὰ κρύπτη

στο κέντρο και γύρω της δώδεκα βάθρα για τους ισάριθμους κορυφαίους («ίππότες») των SS, τους λεγόμενους Μαύρους Ίππότες του Χίμλερ (κατά μίμηση των Ίπποτων της Στρογγυλής Τραπέζης). Στόν επάνω ὄροφο βρίσκεται μιὰ ἄλλη αἴθουσα, στό κέντρο τῆς ὁποίας δεσπόζει ὁ ἀποκρυφιστικός Μαῦρος Ἡλιος, μιὰ σύνθεση ἀπό τέσσερις σβάστικες πού δείχνουν πρὸς δώδεκα κατευθύνσεις (ὅσες καὶ οἱ ἰππότες).

Τὸν ἀνασχεδιασμὸ τοῦ Βέβελσμπουργκ ὁ Χίμλερ τὸν εἶχε ἀναθέσει στόν ἀρχιτέκτονα Χέρμαν Μπάρτελς, μέλος τοῦ ναζιστικοῦ κόμματος καὶ τῶν SS. Μὲ βάση δικὰ του σχέδια φτιάχτηκε ὁ ἀποκρυφιστικός Μαῦρος Ἡλιος. Ὁ ἴδιος ἀναμόρφωσε καὶ τὰ σχέδια τοῦ Ἀλμπερτ Σπέερ γιὰ τὴν κατοικία τοῦ ὑπουργοῦ προπαγάνδας Γιόζεφ Γκαϊμπελς ἐπειδὴ δὲν ἄρresαν στόν τελευταῖο. Ὁ Μπάρτελς πέθανε τὸ 1989 στὴν Ἔσση πλήρης ἡμερῶν (ἦταν 89 ἐτῶν).

Ἀνάμεσα στοὺς σημερινοὺς ἐπισκέπτες τοῦ κάστρου περιλαμβάνονται καὶ πολλοὶ νεοναζιστὲς καὶ σατανιστὲς πού πηγαίνουν νὰ ἀποτίσουν φόρο τιμῆς στὰ ἰνδάλματά τους. Νὰ δοῦν τὰ παραφερνάλια τοῦ θανάτου: τὰ δαχτυλίδια μὲ τὶς νεκροκεφαλὲς τῶν SS, τὰ πηλήκια, τὶς στολές, τὰ πιστόλια, τὰ μαχαίρια τους.

Μερικὰ πράγματα δὲν τὰ χωράει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Ὄταν ὁ νεαρὸς Μάρτιν Μπόρμαν, βαφτισιμιὸς τοῦ Χίτλερ, ἐπισκέφθηκε μὲ τὸν διαβόητο πατέρα του τὸν Χίμλερ στό σπίτι του, ὁ τελευταῖος τοὺς ἀνέβασε στὴ σοφίτα. Ἐκεῖ πῆρε ἀπὸ τὸ ράφι ἕναν ἀπὸ τοὺς δερματόδετους τόμους τοῦ βιβλίου *Ὁ Ἀγὼν μου* καὶ τὸν χάρισε στόν νεαρό. Δὲν ἦταν περίεργο, ἦταν

τρομακτικό. Γιατί τὸ δέριμα ποὺ εἶχε χρησιμοποιηθεῖ προερχόταν ἀπὸ πτώματα κρατουμένων τοῦ Νταχάου. Ὅμως καὶ σὲ ἄλλα ἀντικείμενα εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ ἀνθρώπινα μέλη, ὅπως σὲ δύο καρέκλες ποὺ τὰ πόδια τους ἦταν φτιαγμένα ἀπὸ ἀνθρώπινα ὀστά.

BHmagazino, 13 Μαρτίου 2013

Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ κείμενο αὐτὸ περιλαμβάνονται στὸ δοκίμιο «Οἱ τσαρλατάνοι τοῦ χιτλερισμοῦ», ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς 14 Φεβρουαρίου 1993 στὸ *Βῆμα*, καὶ στὸ βιβλίο μου *Οἱ Μηχανὲς τῆς Ἱστορίας* (Ὀλκός, 2013).

Ὁ πόλεμος τῶν ἰδεῶν

ΣΤΙΣ 23 ΙΟΥΝΙΟΥ 1950, ἀργὰ τὴ νύχτα, δύο διάσημοι συγγραφεῖς καὶ διανοούμενοι θὰ συναντιόνταν στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ Gare de l'Est τοῦ Παρισιοῦ, ἀπ' ὅπου θὰ ἔπαιρναν τὸ ἴδιο τρένο γιὰ τὸ Βερολίνο. Ἦταν ὁ Ἄρθουρ Καῖσλερ, πού τὸν συνόδευε ἡ σύζυγός του, καὶ ὁ Ζὰν-Πὼλ Σάρτρ. Οἱ δύο παλιοὶ φίλοι καὶ τώρα ἰδεολογικοὶ ἀντίπαλοι θὰ δειπνοῦσαν μαζὶ ἔχοντας δίπλα τους ἕναν ἐντεταλμένο σωματοφύλακα τῆς γαλλικῆς ἀστυνομίας γιὰ τὴν προστασία τοῦ Καῖσλερ, ἐπειδὴ εἶχε δεχτεῖ ἀπειλὲς ἀπὸ «κομμουνιστικοὺς κύκλους» τῆς χώρας. Τὸ Γαλλικὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα τὰ εἶχε καταφέρει πιὸ μπροστὰ νὰ τὸν κάνει πλούσιο. Ὅταν κυκλοφόρησε στὴ Γαλλία τὸ μυθιστόρημά του *Τὸ Μηδὲν καὶ τὸ Ἄπειρο*, πού εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ Δίκης τῆς Μόσχας τὸ 1936, τὸ Κόμμα ἔλαβε ἐντολὴ νὰ ἀγοράζει ὅλα τὰ ἀντίτυπα ἀπὸ κάθε νέα ἔκδοση. Τὸ βιβλίο, φυσικά, δὲν ἔπαψε νὰ ἀνατυπώνεται συνεχῶς καὶ γιὰ μεγάλο διάστημα.

Ὁ Καῖσλερ πήγαινε στὸ Βερολίνο προκειμένου νὰ συμμετάσχει στὸ Συνέδριο γιὰ τὴν Πολιτισμικὴ

Ἐλευθερία (Congress for Cultural Freedom), στὸ ὁποῖο ἐκλήθη νὰ λάβει μέρος καὶ ὁ Σάρτρ ἀλλὰ ἀρνήθηκε. Μάλιστα, τὸ εἶχε καταγγεῖλει, ὅπως καὶ ὁ Καμύ, μολονότι στὸ συνέδριο τοῦ Καϊσλερ συμμετεῖχε ἓνας γαλαξίας ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα τῆς κουλτούρας παγκοσμίως. Σὲ ἄλλο συνέδριο πήγαινε νὰ συμμετάσχει ὁ συγγραφέας τῆς *Ναυτίας*.

Ἄσα ἀποκαλύφθηκαν ἔπειτα ἀπὸ δεκαεῖς χρόνια ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Σάρτρ καὶ ὁ Καμύ εἶχαν δίκιο. Τὸ συνέδριο ἐκεῖνο, ὅπως καὶ ὅλα ὅσα ἀκολούθησαν τὰ ἐπόμενα χρόνια, χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ τὶς ἀμερικανικὲς μυστικὲς ὑπηρεσίες. Οἱ δραστηριότητές του, στὴ συνέχεια, ἐπεκτάθηκαν σὲ 35 χῶρες. Ἡ παγκόσμια κουλτούρα ἀπὸ τότε καὶ στὸ ἐξῆς θὰ ἐμπλεκόταν σὲ ἓναν πόλεμο ἰδεῶν πίσω ἀπὸ τὸν ὁποῖο βρισκόνταν οἱ μυστικὲς ὑπηρεσίες: ἡ βρετανικὴ M16, ἡ σοβιετικὴ Κὰ Γκὲ Μπὲ καὶ κατεξοχὴν ἡ ἀμερικανικὴ CIA.

Ὁ Ψυχρὸς Πόλεμος ἄρχιζε στὸ Βερολίνο — τὴν πόλη ὅπου καὶ θὰ τερματιζόταν τὸ 1989, μὲ τὴν πτώση τοῦ Τείχους—, ὄχι ὅμως τότε, ἀλλὰ δύο χρόνια νωρίτερα, μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ *Der Monat* (Ὁ μήνας), διευθυντῆς τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ἓνας Ἀμερικανός, ὁ Μέλβιν Λάσκι, τροτσκιστῆς γιὰ ἓνα διάστημα στὰ νιάτα του. Ὁ Λάσκι ἀπὸ τὸ 1958 καὶ ὡς τὸ κλείσιμό του, τὸ 1991, διηύθυνε τὸ *Encounter*, περιοδικὸ μὲ τεράστιο κύρος, τουλάχιστον ὡς τὸ 1966, ὅταν οἱ *New York Times* ἀποκάλυψαν ὅτι τὸ χρηματοδοτοῦσε ἡ CIA.

Ὁ Λάσκι ὑπῆρξε δαιμόνιος. Ἰκανὸς νὰ ἀποσπᾷ συνεργασίες ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα

ονόματα. Στο *Monat*, λόγου χάρη, συνεργάστηκαν ανάμεσα σὲ ἄλλους καὶ οἱ: Τζώρτζ Όργουελ, Χάινα Άρεντ, Τόμας Μάν, Άρθουρ Καϊσλερ, Ρεϋμόν Άρόν, Ίγνάτσιο Σιλόνε, Χάινριχ Μπέλ, Μάξ Φρίς, Τ. Σ. Έλιοτ, Σὼλ Μπέλλουο καὶ Μίλοβαν Τζίλας. Όσο γιὰ τὸ *Encounter*, τὸ πλῆθος τῶν συνεργατῶν του ὑπῆρξε ἀκόμη πιὸ ἐντυπωσιακό. Μεταξύ τους ξεχωρίζουν ἐπίσης τρανταχτὰ ὀνόματα: ὁ Κίνγκσλεϋ Έιμινς, ὁ Φίλιπ Τούνμπεη, ὁ Οὐ. Χ. Ώντεν, ὁ Χ. Α. Μπόρχες, ὁ Ρόμπερτ Γκρέηβς, ὁ Τέντ Χιούζ, ὁ Οὐίλλιαμ Τρέβορ, ὁ Ντάνιελ Μπέλ, ὁ Τζώρτζ Στάινερ, ὁ Μάρτιν Έσλιν, ὁ Λέζεκ Κολακόφσκι, ὁ Ζάν Φρανσουά Ρεβέλ, ὁ Φράνκ Κέρμουοντ καὶ ἀμέτρητοι ἄλλοι. Πόσοι ἀπὸ αὐτούς, ὥστόσο, ἤξεραν ὅτι τὸ περιοδικὸ ἐκδιδόταν μὲ χρήματα τῆς CIA; Ἀποδεδειγμένα κανεῖς — ἢ σχεδὸν κανεῖς. Τὸ ἤξερε βεβαίως ὁ Λάσκι, ὁ ὁποῖος ἀργότερα τὸ παραδέχτηκε μὲ τὴν ἀποστροφή: «Καὶ ποιὸς περιμένατε νὰ μᾶς δώσει τὰ χρήματα; Ἡ γριούλα μὲ τὰ ἀθλητικὰ παπούτσια ἀπὸ τὴν Άιοβα;».

Άς πάρουμε, ὅμως, τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ἀρχή: Οἱ ρίζες τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου στὴν κουλτούρα θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴ δεκαετία τοῦ 1930, καὶ ἰδιαίτερα στὶς Δίκες τῆς Μόσχας τὸ 1936, ὅταν μὲγάλο μέρος ἀριστερῶν διανοουμένων καὶ συγγραφέων ὑπέστη σὸκ ἀπὸ δύο φαινόμενα: τὴν ἀπηνή δίωξη τοῦ Τρότσκι καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἐντὸς κι ἐκτὸς Σοβιετικῆς Ένωσης καὶ τὴν πολιτικὴ καὶ φυσικὴ ἐξόντωση τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ Στάλιν. Σ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ προσθεθεῖ ὁ ἀσφυκτικὸς ἔλεγχος τῆς κουλτούρας ποὺ εἶχε ἐπιβάλει τὸ σοβιετικὸ καθεστῶς,

ὅπως καὶ τὰ μέτρα καταστολῆς ποὺ ἄρχιζαν μὲ τὴ φίμωση τῶν συγγραφέων κι ἔφταναν σὲ φυλακίσεις, καταδίκες σὲ καταναγκαστικὰ ἔργα στὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης κι ἐκτελέσεις μὲ συνοπτικὲς διαδικασίες. Τὰ παραπάνω δὲν ἦταν παρὰ ἐν μέρει γνωστὰ στὴ Δύση.

Οἱ Ἀμερικανοὶ δημιούργησαν τὴ CIA μετὰ τὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (τὸ 1947) καὶ στὴ βρετανικὴ M16 ἦταν «φυτεμένοι» οὐκ ὀλίγοι πληροφοριοδότες τῆς σοβιετικῆς Νι Κὰ Βὲ Ντέ. Καὶ εἶναι ἀσφαλῶς ἀξιολογούμενο ποὺ μόλις τὸ 1994 ἀναγνωρίστηκε ἐπίσημως ἀπὸ τὴ Βρετανία ἡ ὑπαρξὴ τῆς M16. Ἡ Τρίτη Διεθνὴς, ἐπιπλέον, φρόντιζε νὰ ἐλέγχει τὸ σύστημα παραγάνδας στὶς χῶρες ὅπου ὑπῆρχαν ἰσχυρὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, ὅπως ἡ Γαλλία. Δὲν εἶναι τυχαῖο πὼς μόνο μετὰ τὴν περестρόικα τοῦ Γκορμπατσόφ, ὅταν ἄρχισαν σταδιακὰ νὰ ἀνοίγουν τὰ σοβιετικὰ ἀρχεῖα (ποὺ τὰ τελευταῖα χρόνια τὰ κλείνει ὁ Πούτιν), μάθαμε τὰ πραγματικὰ περιστατικά, γιὰ νὰ φτάσουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σοβιετικῆς ἐποχῆς ἐκτελέστηκαν περὶ τοὺς 2.500 συγγραφεῖς καὶ διανοούμενοι. Γιὰ παράδειγμα, μόνο τὸ 1990 λύθηκε τὸ «μυστήριο» τοῦ τί συνέβη στὸν πεζογράφο Μπορίς Πιλνιάκ, πρόεδρο γιὰ ἓνα διάστημα τῆς Ἑνώσης Σοβιετικῶν Συγγραφέων καὶ προσωπικὸ φίλο τοῦ Μαλρώ. Ὁ Πιλνιάκ, τὰ ἔχνη τοῦ ὁποῖου χάθηκαν τὸ 1938, ἐκτελέστηκε τὴ χρονιά ἐκείνη στὶς φυλακὲς τῆς Λουμπιάνα.

Ὡστόσο, κι αὐτὰ ποὺ εἶχαν διαρρεύσει ἦταν ἀρκετὰ γιὰ νὰ ἀποστασιοποιηθεῖ μεγάλος ἀριθμὸς ду-

τικῶν ριζοσπαστῶν καὶ ἀριστερῶν διανοουμένων. Ὁ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος καὶ ὁ ἀγώνας κατὰ τοῦ φασισμού, ἐντούτοις, ἄλλαξαν πολλά. Ἡ Σοβιετική Ἑνωσις θὰ γινόταν πανίσχυρη, θὰ ἀποκτοῦσε τὴν ἀτομικὴ βόμβα καὶ θὰ πρωτοποροῦσε στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ Διαστήματος. Καὶ στὸν Ψυχρὸ Πόλεμο θὰ συγκρουόταν μὲ τὴν ΗΠΑ στὸ γήπεδο τῆς κατεστραμμένης Εὐρώπης.

Ὅταν οἱ Ἀμερικανοὶ κατάλαβαν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ διεξαγάγουν ἕναν σκληρὸ ἰδεολογικὸ ἀγώνα ἐναντίον τῶν Σοβιετικῶν, εἶχε ἤδη χαθεῖ πολὺς χρόνος. Τὸν ἀγώνα αὐτὸν στὴν ἀρχὴ τὸν ξεκίνησαν μὲ τὸ Σχέδιο Μάρσαλ, μέσω τῶν ἐμπιστευτικῶν κονδυλίων τοῦ ὁποίου χρηματοδότησαν περιοδικά, ἐκδηλώσεις καὶ συνέδρια, γιὰ νὰ συνειδητοποιήσουν σύντομα ὅτι τὰ χρήματα ποὺ ξόδευαν δὲν ἐπαρκοῦσαν σὲ σύγκριση μὲ ὅσα δαπανοῦσε ἡ Σοβιετικὴ Ἑνωσις. Τότε σκέφτηκαν τὴ CIA. Μέσω ἑνὸς ἰδρύματος-βιτρίνα, τοῦ Fairfield Foundation, ἡ CIA διοχέτευε μεγάλα ποσὰ στὸ Συνέδριο γιὰ τὴν Πολιτισμικὴ Ἐλευθερία, τὴν πρώτη σύνοδο τοῦ ὁποίου πῆγαινε νὰ παρακολουθήσει ἐκείνη τὴ βραδιὰ τῆς 23ης Ἰουνίου 1950 ὁ Καϊσλερ.

Ἡ ἰδέα ὅμως αὐτὴ συγκεκριμενοποιήθηκε ἕναν χρόνο νωρίτερα στὴ Νέα Ὑόρκη, τὴν 25η Μαρτίου 1949, στὸ ὀνομαζόμενον Πολιτιστικὸ καὶ Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο γιὰ τὴν Παγκόσμια Εἰρήνη, ποὺ διεξαγόταν στὸ ξενοδοχεῖο Γουόλντορφ Ἀστόρια. Ἐντὸς τοῦ ξενοδοχείου βρισκόνταν οἱ σύεδροι, ἀλλὰ ἀπέξω ἔκαναν πικετοφορία περίπου χίλιοι ἀκροδεξιοὶ —

ανάμεσά τους και καλόγριες που προσεύχονταν στο πεζοδρόμιο να σώσει ο Θεός την ψυχή των άθρων κομμουνιστών που βρίσκονταν μέσα. Στά πλακάτ το σύνθημα που επικρατούσε ήταν: «Οί κόκκινοι δὲν κρύβονται κάτω ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Εἶναι πάνω στὸ κρεβάτι».

Τὸ συνέδριο τὸ παρακολουθοῦσε στενὰ τὸ FBI. Ἐναν μῆνα ἀργότερα, τὸ περιοδικὸ *Life* δημοσίευσε ἄρθρο τοῦ ἐκδότη του, ὁ ὁποῖος ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῆς «κατάντιας» τοῦ Κρεμλίνου καὶ τῶν Ἀμερικανῶν δορυφόρων του. Τὸ ἴδιο περιοδικὸ εἶχε ἀφιερῶσει, ἕξι χρόνια νωρίτερα, ὀλόκληρο τεῦχος στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωσι — μὲ τὸν Στάλιν στὸ ἐξώφυλλο —, ὅπου ὑμνοῦσε τὸν σοβιετικὸ λαὸ καὶ τὸν Κόκκινο Στρατό.

Τὴν ἐπόμενη χρονιά μετὰ τὸ ἐπεισοδιακὸ αὐτὸ συνέδριο, θὰ ἄρχιζε ἡ περίοδος τοῦ μακαρθισμού που θὰ διαρκοῦσε ὡς τὸ 1956. Τὸ 1957 ὁ Μακάρθου θὰ πέθαινε ἀλκοολικός. Ὁ μακαρθισμὸς ὡς «ἰδεολογία» δὲν εἶχε, ἐντούτοις, ἐρείσματα στὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἐλίτ τῶν ΗΠΑ — κατὰ συνέπεια καὶ στὰ στελέχη ἐκεῖνα τῆς CIA γιὰ τὰ ὁποῖα οἱ προτεραιότητες ἦταν διαφορετικές.

Ἄς τονιστεῖ πῶς οὔτε ὁ Μακάρθου οὔτε ὁ Χοῦβερ, τὸ «ἀφεντικὸ» τοῦ FBI, ἐμπιστεύονταν τῇ CIA. Αὐτοὶ που τὴ στελέχωσαν ὅταν δημιουργήθηκε ἦταν κυρίως ὅσοι εἶχαν ἀναλάβει ἀποστολὲς στὴν Εὐρώπη κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Σχεδὸν ὅλοι εἶχαν πολὺ ὑψηλὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο, ἐξαιρετικὲς σπουδές, ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν κουλτούρα καὶ μιὰ διόλου ἐθνοκεντρικὴ ἄποψη γιὰ τὴν πολιτικὴ

πού θα έπρεπε να ακολουθήσουν οι ΗΠΑ. Τò σκεπτικό τους ήταν πως ή Αμερική δέν έπρεπε να έπιβάλει τις άπόψεις της στον δυτικό κόσμο με τρόπο δογματικό και άμεσο, αλλά κερδίζοντας συμπάθειες στην Εύρώπη μέσω των διανοουμένων πού άνηκαν μέν στην Κεντροαριστερά, ήταν όμως άντικομμουνιστές. Δημιούργησε, λοιπόν, τò Συνέδριο για τήν Πολιτισμική Έλευθερία, οργανωτικός νοϋς κι έξαίρετος μάνατζερ τού όποιου υπήρξε ένας άπό τούς ικανότερους και πλέον μορφωμένους πράκτορες της: ό Μάικλ Τζόσσελσον.

Ό Τζόσσελσον, τέκνο Έβραίων έμιγκρέδων άπό τήν Έσθονία, βρέθηκε στη Γερμανία τή δεκαετία τού 1920 με τήν οικογένειά του. Τò 1936 μετανάστευσε στις ΗΠΑ, όπου σύντομα απέκτησε τήν άμερικανική ύπηκοότητα. Στρατολογήθηκε κατά τή διάρκεια τού πολέμου άπό τις μυστικές ύπηρεσίες ως ό πλέον κατάλληλος, άφοϋ γνώριζε τήν Εύρώπη άριστα. Μπήκε στο τμήμα ψυχολογικού πολέμου, πού είχε ως άποστολή να ξεχωρίζει άνάμεσα στους αιχμαλώτους Γερμανούς τούς ναζιστές άπό τούς μη ναζιστές. Έκει συνάντησε έναν άλλον έμιγκρέ άπό τή Σοβιετική Ένωση, τόν μουσικοσυνθέτη Νίκολας Ναμπόκοφ, έξάδελφο τού διάσημου συγγραφέα. Αυτός είχε αναλάβει τήν άποναζιστικοποίηση τής γερμανικής μουσικής σκηνης. Τò δίδυμο άποτελέσε τήν ψυχή τού Συνεδρίου για τήν Πολιτισμική Έλευθερία πού δημιουργήθηκε άργότερα.

Ό Τζόσσελσον και ό Ναμπόκοφ θα έπιστράτευαν τούς πάντες προκειμένου να άποδείξουν ότι αυτό τò

όποιο ἔλεγαν οἱ Ρῶσοι, ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ εἶναι «ἕνας λαὸς Φιλισταίων ποὺ ὀδηγεῖ Σεβρολετ καὶ μασάει τσίχλα», συνιστᾷ μαύρη προπαγάνδα, ποὺ γὰρ νὰ καταρακωθεῖ θὰ ἔπρεπε νὰ κερδηθοῦν οἱ Εὐρωπαῖοι διανοούμενοι καὶ νὰ προβληθεῖ ἡ ἀμερικανικὴ τέχνη.

Τὸ πρόγραμμα ἦταν τεράστιο — τὸ ἴδιο καὶ τὰ ποσὰ ποὺ δαπανήθηκαν: σὲ θεατρικὲς παραστάσεις, σὲ συναυλίες (ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἡ Συμφωνικὴ Ὀρχήστρα τῆς Βοστώνης ἀπέκτησε τὴ διεθνή φήμη της), σὲ ἐκδόσεις, σὲ ἐκθέσεις μοντέρνας ζωγραφικῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἀμερικανικῆς ἐκδοχῆς της, τοῦ ἀφηρημένου ἐξπρεσιονισμοῦ καὶ τῶν κύριων ἐκπροσώπων του, ὅπως ὁ Ἄρσιλ Γκόρκι, ὁ Τζάκσον Πόλλοκ ἢ ὁ Μάρκ Ρόθκο. Ἀκόμη καὶ συγκροτήματα τζαζ χρηματοδοτήθηκαν κι ἔδωσαν πλῆθος συναυλιῶν στὴν Εὐρώπη, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι στὸν ἀμερικανικὸ Νότο ἴσχυαν οἱ φυλετικὲς διακρίσεις, οἱ ὁποῖες διατηρήθηκαν ὡς τὴ δεκαετία τοῦ 1960.

Ἡ προώθηση τοῦ ἀφηρημένου ἐξπρεσιονισμοῦ μοιάζει μὲ παράδοξο, ἀφοῦ πολλοὶ καλλιτέχνες τοῦ κινήματος ἦταν φιλοκομμουνιστές — μὲ πλέον χτυπητὸ παράδειγμα τὸν Τζάκσον Πόλλοκ, ποὺ στὴ δεκαετία τοῦ 1930 εἶχε στενὲς σχέσεις μὲ τὸν ἐξέχοντα μουραλίστα ζωγράφο Νταβίντ Ἀλφάρο Σικέιρος ἀπὸ τὸ Μεξικό, βαμμένο σταλινικό, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶχε συμμετάσχει καὶ στὴν ἀποτυχημένη πρώτη ἐπιχείρηση δολοφονίας τοῦ Τρότσκι.

Εἶναι, φυσικά, καθαρὴ ἀνοησία νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ὅτι μέσω τοῦ ἀφηρημένου ἐξπρεσιονισμοῦ δόθηκε ἡ μάχη ἐναντίον τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἔτσι ἐξή-

γειται όμως γιατί η CIA επέλεξε να ενισχύσει οικονομικά τη μοντέρνα τέχνη: ως έκφραση ελευθερίας και ως αντίθεση στον σοσιαλιστικό ρεαλισμό των Σοβιετικών. Ο λαϊκισμός της Άκροδεξιάς για την έλιτ της CIA συνιστούσε σοβαρό κίνδυνο. Ο Ρεπουμπλικανός γεροϋσιαστής Τζώρτζ Ντοντέρο, για παράδειγμα, υποστηρικτής του Μακάρθου, είχε πει ότι ολόκληρη η μοντέρνα τέχνη είναι μια συνωμοσία των κομμουνιστών για να καταστρέψουν την Αμερική. Να θυμίσω ακόμη ότι ο πρόεδρος Τρούμαν αντιπαθούσε τη μοντέρνα τέχνη και θεωρούσε πως τὸ να συγκρίνει κανείς μοντέρνους πίνακες με έργα, για παράδειγμα, τοῦ Ρέμπραντ ἢ τοῦ Χολμπάιν ἦταν «σὰν νὰ συγκρίνει τὸν Χριστὸ μὲ τὸν Λένιν».

Στὸ μεταξύ, στὸ συνέδριο τῆς Κομινφόρμ τὸ 1947, στὸ Βελιγράδι, ὁ Ἄντρέι Ζντάνοφ, ὑπεύθυνος προπαγάνδας καὶ πολιτιστικῆς πολιτικῆς τοῦ Στάλιν, διακήρυττε ὅτι «οἱ σημαντικότεροι διανοούμενοι καὶ δημιουργοὶ στὴν Εὐρώπη εἶναι στρατευμένοι στὴν ὑπόθεση τοῦ κομμουνισμοῦ». Ἐναν χρόνο νωρίτερα εἶχε καταδικάσει στὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον τὴν κορυφαία ποιήτρια τῆς Ρωσίας Ἄννα Ἀχμάτοβα καὶ τὸν Μιχαήλ Ζόσενκο, τὸν σημαντικότερο σατιρικό συγγραφέα τῆς ἐποχῆς, σὲ ἓνα κείμενο μνημειώδους μισαλλοδοξίας.

Γιὰ τοὺς ἀριστεροὺς διανοούμενους ποὺ πίστευαν στὴν ἐλευθερία τῆς ἔκφρασης καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ δεχτοῦν τὴν κηδεμονία τῆς Μόσχας ἦταν πολὺ δύσκολες ἐποχές. Τί μποροῦσε νὰ πει κανείς, ὅταν ἡ χώρα τῶν σοβιετ εἶχε στὸν πόλεμο σχεδὸν τὸ ἓνα δεῦτερο

τῶν νεκρῶν ποὺ αὐτὸς στοίχισε; Ἀλλὰ ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ χρονιά, τὸ 1947, στὸ Συνέδριο τῶν Συγγραφέων, στὸ Ἀνατολικὸ Βερολίνο, ἐμφανίστηκε ἕνας νεαρὸς Ἀμερικανός, πῆρε τὸ μικρόφωνο, ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο τῶν συγγραφέων ποὺ εἶχαν τὸ κουράγιο νὰ μιλήσουν ἐναντίον τοῦ Χίτλερ καὶ ἀμέσως μετὰ συνέκρινε καὶ βρῆκε ὁμοιότητες ἀνάμεσα στὸ ναζιστικὸ καὶ στὸ σοβιετικὸ καθεστῶς: τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μέλβιν Λάσκι, ὁ ὁποῖος θὰ ἔπαιζε σημαντικὸ ρόλο τόσο στὴ δημιουργία τοῦ Συνεδρίου γιὰ τὴν Πολιτισμικὴ Ἐλευθερία ὅσο καὶ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ περιοδικοῦ *Encounter*, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ καμάρι του.

Τὸ *Encounter* δημιουργήθηκε τὸ 1952 μὲ ἐπικεφαλῆς δύο ἐπιμελητές: τὸν Βρετανὸ ποιητὴ Στῆβεν Σπέντερ καὶ τὸν Ἑρβιν Κρίστολ, νεότερο Ἀμερικανὸ διανοούμενο, πρῶην τροτσκιστὴ καὶ μέλος τοῦ κύκλου τῶν διανοουμένων καὶ συγγραφέων τῆς Νέας Ὑόρκης, γνωστοῦ ὡς New York Intellectuals (Διανοούμενοι τῆς Νέας Ὑόρκης). Στὸν κύκλο αὐτὸν ἀνήκαν ὀρισμένα ἀπὸ τὰ λαμπρότερα ὀνόματα τῆς ἀμερικανικῆς διανοήσεως. Ἀνάμεσά τους ἦ Χάννα Ἄρεντ, οἱ Οὐίλλιαμ Φίλιπς καὶ Φίλιπ Ράφ (οἱ δύο τελευταῖοι ἦταν τροτσκιστὲς καὶ ἰδρυτὲς τοῦ περιοδικοῦ *Partisan Review*), ὁ Ντάνιελ Μπέλ, ἡ Σούζαν Σόντακ, ὁ Σὼλ Μπέλλου καὶ ὁ Ἴρβινγκ Χάου (ὁ ὁποῖος πρωτοχρησιμοποίησε τὸν ὄρο *μεταμοντερνισμός* τὸ 1959 σὲ ἕνα ἱστορικὸ πλέον δοκίμιό του μὲ τίτλο «Μαζικὴ κοινωνία καὶ μεταμοντέρνα πεζογραφία»). Οἱ περισσότεροι εἶχαν σπουδάσει στὸ City College of New York, τὸ ὁποῖο ἀπεκαλεῖτο «Χάρβαρντ τῶν προλεταρίων».

Σχεδόν άμέσως τὸ *Encounter* απέκτησε τεράστιο διεθνές κύρος λόγω τῆς ποιότητας τῶν κειμένων καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν συνεργατῶν του. Ὅλα πῆγαιναν καλὰ ὡς τὸ 1966, πού ἀποκαλύφθηκε ὅτι τὸ χρηματοδοτοῦσε ἡ CIA. Ἀλλὰ ὁ Ψυχρὸς Πόλεμος ἦταν ἓνα ζήτημα πολὺ πιὸ περίπλοκο. Ὁ Τζόσσελσον, λόγου χάρη, μολονότι πράκτορας τῆς CIA, προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ τρόπους χρηματοδότησης τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές. Λιγότερο γνωστὸ σήμερα εἶναι πὼς στὴ δίκη τῶν Ρόζενμπεργκ εἶχε ζητήσει νὰ τοὺς δοθεῖ χάρη. Καὶ ἀκόμη, ὅτι εἶχε ἀντιταχθεῖ στὴν ἀνάμειξη τῶν ΗΠΑ στὸ Βιετνάμ.

Τὴν ἐποχὴ ὅμως πού στὴ διεθνή πολιτιστικὴ καὶ ἰδεολογικὴ σκηνὴ μεσουρανοῦσε τὸ Συνέδριο γιὰ τὴν Πολιτισμικὴ Ἐλευθερία, ἀλλοῦ τὰ πράγματα ἦταν γκροτέσκα. Ὅταν, γιὰ παράδειγμα, τὸ 1954 μεταφέρθηκε ἡ *Φάρμα τῶν ζώων* τοῦ Τζῶρτζ Ὁργουελ στὸν κινηματογράφο, ἡ ταινία χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ ἄλλες πηγές τῆς CIA, οἱ ὁποῖες ἄλλαξαν τὰ φῶτα στὸ βιβλίο. Στὴν τελευταία σκηνή, ὅπου τὰ ζῶα παρατηροῦν κατάπληκτα τοὺς παλαιοὺς ἰδιοκτῆτες τῶν κτημάτων νὰ τρῶνε, νὰ πίνουν καὶ νὰ συναγελάζονται μὲ τὰ γουρούνια, τοὺς δυνάστες, πλέον, τῶν ζώων, οἱ κτηματίες (πού ἀντιπροσωπεύουν τὸν καπιταλισμό) στὴν ταινία ἔχουν ἐξαφανιστεῖ.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Σπύρος Σκούρας, τὸ ἀφεντικὸ τοῦ κινηματογραφικοῦ κολοσσοῦ 20th Century Fox, ὁ ὁποῖος εἶχε στενὴ σχέση μὲ τὴ μακαρθικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀντιαμερικανικῶν Ἐνεργειῶν, ἔπεισε τὸν Ἡλία Καζάν νὰ «δώσει ὀνόματα» στὴν Ἐπιτροπὴ, πράγμα

πού ο τελευταίος έκανε. Δεν τὰ κατάφερε όμως και με τον Άρθουρ Μίλλερ, σύζυγο, τότε, τῆς Μέριλυν Μονρόε, τὴν ὁποία ὁ Σκούρας ἀποκαλοῦσε «κόρη» του. Ὁ ἴδιος ὁ Σκούρας, ὡστόσο, στὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 δήλωνε ὑπερηφάνως ὅτι εἶναι στενὸς φίλος τοῦ Χρυστσόφ και ὅτι πάει στὴ Μόσχα «νὰ δεῖ τὸν φίλο του Νικίτα», τὸν ἀρχιερέα τῆς ἀποσταλινοποίησης, ὁ ὁποῖος ὡστόσο διέταξε τὴν εἰσβολή τοῦ σοβιετικοῦ στρατοῦ στὴν Οὐγγαρία τὸ 1956 και τὴν καταστολή τῆς ἐπανάστασης, ἐνῶ πέντε χρόνια ἀργότερα ὕψωσε τὸ Τεῖχος τοῦ Βερολίνου· ὁ ἴδιος πού ἀπαγόρευσε τὴν ἐκδοση τοῦ μυθιστορήματος *Δόκτωρ Ζιβάγκο* τοῦ Μπορίς Παστερνάκ στὴ Ρωσία κι ἔδωσε τὴν ἔγκρισή του τὸ 1962 νὰ ἐκδοθεῖ τὸ *Μιὰ Ἡμέρα τοῦ Ἰβάν Ντενίσοβιτς* τοῦ Σολζενίτσιν.

Μὲ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς τὸ *Μιὰ Ἡμέρα τοῦ Ἰβάν Ντενίσοβιτς* εἶναι πολὺ πιὸ ἀντισοβιετικὸ βιβλίο ἀπὸ τὸ *Δόκτωρ Ζιβάγκο*, ἀλλὰ ὁ Χρυστσόφ ἤθελε νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ μόνον ὡς ὑποστηρικτικὸ τοῦ ἀντισταλινισμοῦ πού διακήρυττε. Ἀμφότερα εἶχαν ὑποβληθεῖ πρὸς δημοσίευση στὴν ἐπιθεώρηση *Νόβν Μίρ*. Τὸ μυθιστόρημα τοῦ Σολζενίτσιν ἐγκρίθηκε, τοῦ Παστερνάκ ἀπερρίφθη. Καὶ τίς δύο ἀποφάσεις τίς πῆρε ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, πού ἀργότερα ὁμολόγησε πὼς ἦταν μεγάλο λάθος ἐκ μέρους του ἡ ἀπόρριψη τοῦ *Δόκτωρ Ζιβάγκο*.

Ἔχει ἀκόμη και σήμερα ἐνδιαφέρον ἡ ὅλη ἱστορία πού σχετίζεται με τὸν Παστερνάκ και τὸ μυθιστόρημά του: Τὸ 1956 ὁ Σέρτζιο ντ' Ἀντζελο διαπιστεύθηκε στὴ Μόσχα ἀπὸ τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα Ἴτα-

λίας ως δημοσιογράφος. Ο Τζιαντζιάκομο Φελτρινέλλι, ιδρυτής του όμώνυμου έκδοτικού οίκου, του ζήτησε να ψάξει για έργα Σοβιετικών συγγραφέων που θα ενδιέφεραν το αναγνωστικό κοινό στη Δύση. Ο Σέρτζιο ντ' Άντζελο ήλθε σε έπαφή με τον Παστερνάκ, έλαβε γνώση του Δόκτωρ Ζιβάγκο και ζήτησε από τον συγγραφέα να του δώσει ένα αντίγραφο του χειρογράφου προκειμένου να έκδοθει στην Ίταλία. Όταν του το παρέδωσε ο Παστερνάκ, του είπε: «Με αυτό σε προσκαλώ να με δείς μπροστά στο έκτελεστικό απόσπασμα».

Μολονότι δέν βρισκόμασταν πιά στην έποχή που το σοβιετικό καθεστώς έστηνε συγγραφείς μπροστά στο έκτελεστικό απόσπασμα, ο κίνδυνος ήταν μεγάλος. Ο Παστερνάκ όμως είχε τή σφοδρή έπιθυμία, όπως κάθε συγγραφέας, να έκδοθει το μυθιστόρημά του. Υπέθετε, ακόμη, πως οι συνέπειες δέν θα ήταν τόσο σοβαρές, αφού το βιβλίο θα έκδιόταν από τον Φελτρινέλλι, ο όποιος ανήκε στα στελέχη του Κομμουνιστικού Κόμματος Ίταλίας. Ταυτοχρόνως ήλπιζε πως αυτό θα βοηθούσε να έκδοθει το μυθιστόρημα και στο πρωτότυπο, έστω κι έκτος Σοβιετικής Ένωσης.

Ο Φελτρινέλλι αποφάσισε να έκδώσει άμέσως το βιβλίο, γιατί έκρινε πως δέν μπορούσε να μη δώσει στη δημοσιότητα «ένα άριστούργημα». Οι πιέσεις που άσκήθηκαν από τους Σοβιετικούς, τόσο στον ίδιο όσο και στον Παστερνάκ, υπήρξαν πρωτοφανείς. Ο Παστερνάκ αναγκάστηκε, για λόγους αυτοπροστασίας κυρίως, να στέλνει τηλεγραφήματα στον Φελτρινέλλι ζητώντας του να μην προχωρήσει στην έκδοση,

ταυτοχρόνως όμως τὸν εἰδοποιοῦσε κρυφὰ νὰ μὴν τὰ λαμβάνει ὑπόψη.

Τὸ *Δόκτωρ Ζιβάγκο* πρωτοεκδόθηκε στὴν Ἰταλία τὸ 1957. Στὴ Σοβιετικὴ Ἑνωση ἔσπευσαν νὰ τὸ καταδικάσουν οἱ ἐπίσημοι κριτικοί, πλῆθος συγγραφεῖς δευτέρας διαλογῆς πιστοὶ στὸ κόμμα, ἡ *Πράβδα*, συνδικάτα ἐργατῶν καὶ στελέχη τῆς νεολαίας χωρὶς κανένας νὰ τὸ ἔχει διαβάσει. Ὁ Παστερνάκ διαγράφηκε ἀπὸ τὴν Ἑνωση Σοβιετικῶν Συγγραφέων. Καὶ ὅταν τὸ 1958 τοῦ ἀπονεμήθηκε τὸ Βραβεῖο Νομπέλ, γιὰ τὸ ὁποῖο ἦταν ὑποψήφιος ἀπὸ τὸ 1946, ἀναγκάστηκε νὰ τὸ ἀρνηθεῖ. Εἶχε φοβηθεῖ ὅτι σὲ περίπτωση ποὺ δεχόταν νὰ παραστεῖ στὴν τελετὴ ἀπονομῆς καὶ νὰ τὸ παραλάβει δὲν θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν οἱ σοβιετικὲς Ἀρχές νὰ ἐπιστρέψει στὴ χώρα του.

Γιὰ τὸν ποιητὴ Παστερνάκ τὸ *Δόκτωρ Ζιβάγκο* ἦταν, κι ἀπὸ μιὰν ἄλλη πλευρά, ἓνα μοιραῖο βιβλίο. Καὶ σήμερα ἀκόμη, ἐκτὸς Ρωσίας τουλάχιστον, ἔχει ἐπισκιάσει τὴ σπουδαία του ποίηση. Ὅμως ἀπὸ τοὺς μείζονες ποιητὲς τῆς γενιᾶς του μόνον αὐτὸς καὶ ἡ Ἀχμάτοβα πέθαναν ἀπὸ φυσικὰ αἷτια. Ὁ Μαγιακόφσκι αὐτοπυροβολήθηκε, ἡ Τσβετάγιεβα κρεμάστηκε καὶ ὁ Μαντελστάμ πέθανε σὲ στρατόπεδο συγκέντρωσης στὴ Σιβηρία. Ὁ Μαντελστάμ ἔλεγε σαρκαστικά: «Στὴ Ρωσία στ' ἀλήθεια ἐκτιμοῦν τὴν ποίηση. Σκοτώνουν γιὰ χάρη της».

Τὸ πῶς ἀσκήθηκε ἡ πολιτικὴ κουλτούρας καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς τὴν περίοδο τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου εἶναι ἓνα ἐρώτημα ποὺ ἀπαιτεῖ πλῆθος ἀπαντήσεων. Ὁ ὅρος *ψευδογεγονός*, λόγου χάρη, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν

θεωρίες, όπως αναπτύχθηκαν από τον Μπωντριγιάρ και τον Γκυ Ντεμπόρ στη Γαλλία, εισήχθη — και αυτός καθαυτός και ως περιεχόμενο — από έναν εξέχοντα, συντηρητικών πεποιθήσεων, Άμερικανό διανοούμενο, τον Ντάνιελ Μπούρστιν το 1960.

Άλλά και η ευρωπαϊκή κουλτούρα έπαιξε τεράστιο ρόλο. Ο Αντόνιο Γκράμσι είναι σχεδόν άγνωστος στις ΗΠΑ κι ελάχιστοι αναφέρονται στη ζωή και το έργο του. Όμως ήταν εκείνος που μίλησε για ιδεολογική ήγεμονία των κυρίαρχων ομάδων και για τις αντίστοιχες συγκρούσεις, απομακρυνόμενος έν μέρει από τον ντετερμινισμό της θεωρίας των ταξικών συγκρούσεων. Κι αυτός επηρέασε τον Λούκατς, όπως και τη Σχολή της Φραγκφούρτης — και κατεξοχήν τους Αντόρνο και Χορκχάιμερ. Τον Λούκατς, τον οποίο στη Σοβιετική Ένωση οι καθεστωτικοί θεωρούσαν μαρξιστή της συμφοράς, ενώ ο ίδιος πίστευε πως ο Στάλιν δεν ήταν μαρξιστής.

Το 1999 κυκλοφόρησε στη Μόσχα ένα βιβλίο που περιέχει το μεγαλύτερο μέρος των ντοκουμέντων τα οποία αφορούν την πολιτιστική πολιτική στη Σοβιετική Ένωση από το 1917, που ξέσπασε η Οκτωβριανή Έπανάσταση, ως το 1953, που πέθανε ο Στάλιν. Το επιμελήθηκαν οι έρευνητές Γεβγκένι Ντομπρένκο και Αντρέι Άρτίζοφ. Τα ντοκουμέντα προέρχονται από τα αρχεία του Κομμουνιστικού Κόμματος και των μυστικών υπηρεσιών και από το προσωπικό αρχείο του Στάλιν. Κι όπως το παρελθόν εξηγεί το παρόν, έτσι και η αναδίφηση των ντοκουμέντων εξηγεί τις κινήσεις στις οποίες προέβη η Αμερική — κατόπιν έορτης:

ἡ ἀπάντηση στὸν σοσιαλιστικὸ ρεαλισμὸ θὰ ἦταν ἡ μοντέρνα τέχνη, τὰ ριζοσπαστικὰ κινήματα ἐναντίον τοῦ κομματικοῦ φορμαλισμοῦ καὶ τοῦ ἀσφυκτικοῦ πολιτικοῦ ἐλέγχου. Τελικά, ἡ δημοκρατία ἀπέναντι στὸν ὀλοκληρωτισμὸ — ὄχι ὁ καπιταλισμὸς ἀπέναντι στὸν σοσιαλισμὸ, ὅπως τώρα, ποὺ ἐξέλιπε τὸ ἀντίπαλο δέος, συνηθίζουν πολλοὶ αὐτόκλητοι νὰ ὑποστηρίζουν.

Υπάρχει, φυσικά, ἓνα τεράστιο ζήτημα. Πῶς αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ ἀριστεροί, ποὺ ἀντιπαρατέθηκαν στὸν σταλινισμὸ, πέρασαν στὶς δεκαετίες τοῦ 1970 καὶ τοῦ 1980 στὴν ἄλλη ὄχθη — σὲ ἓναν ἐπιθετικὸ συντηρητισμὸ, φτάνοντας στὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίζουν ἐξωτερικὲς ἐπεμβάσεις μὲ στρατιωτικὰ μέσα; Πῶς ὁ πρῶην τροτσκιστὴς Ἑρβιν Κρίστολ κατέληξε νὰ γίνεῖ ὁ ἐπίσημος θεωρητικὸς τῶν νεοσυντηρητικῶν; Ἡ πῶς ὁ, ἐπίσης παλαιὸς τροτσκιστὴς, Τζέιμς Μπάρναμ, ποὺ ἔγραψε ἐκεῖνο τὸ ἀπὸ πολλὰς πλευρὲς προφητικὸ βιβλίο, *Ἡ Ἐπανάσταση τῶν Διευθυντῶν*, πέρασε στὴν Ἀκροδεξιὰ καὶ ὁ χαρισματικὸς Μέλβιν Λάσκι ἔγινε ὁ κυνικὸς διανοούμενος ποὺ δὲν εἶχε καμία τύψη γιὰ ὅσα τοῦ καταμαρτυροῦσαν;

Κι αὐτοὶ ποὺ συνεργάστηκαν μὲ τὸ Συνέδριο γιὰ τὴν Πολιτισμικὴ Ἐλευθερία; Γνώριζαν; Κανεὶς δὲν ξέρεῖ πόσοι, ποιοί — καὶ ἄν — γνώριζαν. Τὸ βέβαιο εἶναι πῶς οἱ οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀπολαβὲς μπορεῖ καὶ νὰ τοὺς τύφλωναν, νὰ μὴν ἔβλεπαν, νὰ μὴν ἤθελαν νὰ δοῦν ἢ νὰ μὴν ἤθελαν νὰ ξέρουν, ὅταν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 ἀκόμη, κυκλοφοροῦσαν φήμες πῶς τὰ πράγματα δὲν ἦταν καὶ τόσο καθαρὰ. Ἄς μὴν ἀγνοηθεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι πολλοὶ

αίσθάνονταν πώς έπαιρναν μέρος στη διανομή τής πολιτικής έξουσίας, ότι αποκτοῦσαν «μια δύναμη χωρίς δύναμη», όπως έλεγε ο Νόρμαν Μαϊήλερ για τους δημοσιογράφους. Καί, βέβαια, κάποιοι ήταν άπλως άφελεις.

Άξίζει νά θυμηθοῦμε ότι ο Έρβιν Κρίστολ τιμήθηκε από τον πρόεδρο Τζώρτζ Μπους τον υιό το 2002 με το Μετάλλιο τής Έλευθερίας, ενώ πιό μπροστά με το ίδιο μετάλλιο τιμήθηκαν από τον πρόεδρο Ρέηγκαν το 1983 ο Τζέημς Μπάρναμ και το 1985 ο Σίντνεϋ Χούκ, ο όποϊος στον φάκελο του FBI για τον συγγραφέα Μάλκολμ Κόουλυ αναφέρεται ως πληροφοριοδότης του FBI.

Από την άλλη πλευρά, το παράδειγμα του Άλεξάντρ Ζινόβιεφ είναι επίσης χαρακτηριστικό, μόνο που ή δική του πορεία υπήρξε αντίστροφη. Το 1978 ως αντικαθεστωτικός αναγκάστηκε νά εγκαταλείψει τή Σοβιετική Ένωση. Μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου επέστρεψε στη Ρωσία, αποκάλεσε τήν περεστρόικα του Γκορμπατσόφ («καταστρόικα» και δήλωσε θαυμαστής του Μιλόσεβιτς, του Μλάντιτς και του Κάρατζιτς. Αύτος ο για χρόνια παθιασμένος αντισταλινικός δήλωσε ακόμη πώς ούδέποτε έπαψε νά θαυμάζει τον Στάλιν.

«Η Ίστορία τής εποχής μας γράφεται με σφαίρες», είχε πει κάποτε ο Τσοῦ Έν-λάι. Θα πρέπει ἴσως νά αλλάξουμε ελαφρῶς τον άφορισμό: Η Ίστορία τής εποχής μας δέν γράφεται μόνο με σφαίρες.

Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ χρήματος

«**Μ**ΗΝ ΤΟ ΨΑΧΝΕΤΕ. Καὶ μόνο μιὰ ματιὰ νὰ τοὺς ρίξει κανεὶς καταλαβαίνει ὅτι πρόκειται γιὰ τραπεζίτες». Δὲν θυμοῦμαι ποιὸς εἶπε τὰ παραπάνω γιὰ τὴν τρῶικα, πὺ μᾶς ἔκανε τὴν «τιμὴ» νὰ βρῖσκεται αὐτὲς τὶς μέρες στὴν Ἀθήνα. Καθὼς τοὺς ἔβλεπα στὴν τηλεόραση, μοῦ ἤρθε στὸν νοῦ ἓνα δοκίμιο τοῦ ἀγαπημένου μου συγγραφέα Οὐίλλιαμ Γκάς μὲ τίτλο «Ἐξορία», πὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1992 στὸ περιοδικὸ *Samalgundi*. Δυστυχῶς, κανένα βιβλίο τοῦ Γκάς δὲν κυκλοφορεῖ στὴ γλώσσα μας, οὔτε καν τὸ *Tunnel*, ἐκεῖνο τὸ «ἐξοργιστικὸ κι ἐπιθετικὸ ἀριστούργημα».

Λέει, λοιπόν, στὸ δοκίμιο αὐτὸ ὁ Γκάς: «Χρῆμα. Τὸ δημιουργοῦν οἱ Ἰάπωνες, ἀσχολοῦνται μὲ τὸ λαθρεμπόριό του στὸ Χόνγκ Κόνγκ, τὸ ξεπλένουν στὴ Σιγκαπούρη, τὸ αἰσθητικοποιοῦν οἱ Ἴταλοί, τὸ χάνουν οἱ Ἀμερικανοί, τὸ ἀρωματίζουν οἱ Γάλλοι, τὸ μαρκάρουν οἱ Γερμανοί, τὸ ποθοῦν οἱ Ρῶσοι, τὸ ἀνταλλάσσουν οἱ Κινέζοι καὶ στὴ θεὰ του μορφάζουν οἱ Ἄγγλοι». Οἱ Ἕλληνες, φυσικά, δὲν μπαίνουμε στὸ κάδρο — ἀστεῖα πράγματα. Θὰ ἔλεγα ἀπλῶς —καὶ

δὲν θὰ ἤμουν ὁ μόνος— πὼς τὸ χρῆμα πού «μαρκάρουν» στὶς μέρες μας οἱ Γερμανοὶ λέγεται εὐρώ (ἢ ἀλλιῶς: μάρκο ἐπὶ δύο). Οἱ ὑπόλοιποι τῆς Εὐρωζώνης εἴμαστε σὰν τὶς ἀγελάδες καὶ τὰ μοσχάρια στὸ ράντσο.

Σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Γκάς διαπιστώνει: «Τὸ χρῆμα εἶναι τώρα ἡ πατρίδα μας. Πᾶμε ἐκεῖ πού πάει — ἀκολουθοῦμε τὴν κίνηση τῶν μετρητῶν». Γι' αὐτὸ καὶ ἀποφαίνεται πὼς ἡ σημερινὴ ἐξορία, ὅπου σὲ στέλνουν, εἶναι ἓνας τόπος στὸν ὁποῖον δὲν ὑπάρχουν δουλειές (ἐπειδὴ ἀπουσιάζουν τὰ χρήματα). Σήμερα, ὡστόσο, οἱ Ἕλληνες, μὲ τὴν ἀνεργία νὰ ξεπερνᾷ τὸ 27%, ἔχουμε καταντήσει ἐξόριστοι στὴν ἴδια μας τὴ χώρα.

Γιὰ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία τὸ χρῆμα εἶναι ἡ ρίζα κάθε κακοῦ, ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν «Α' Πρὸς Τιμόθεον» ἐπιστολὴ του («ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία»). Ὅμως οἱ περιουσίες τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι ἄλλο ζήτημα. Τὸ μικροσκοπικὸ Βατικανὸ ἀνήκει στὰ πλουσιότερα κράτη, σὲ πολλὲς ἐκκλησίες διεθνῶς περιφέρονται δίσκοι πού συλλέγουν τὸ «ὄ,τι προαιρεῖσθε» τῶν πιστῶν, οἱ θρησκευτικοὶ γάμοι, οἱ κηδεῖες καὶ οἱ βαπτίσεις στοιχίζουν χρήματα. Ἀλλὰ καὶ στοὺς βουδιστικὸς καὶ τοὺς ταοϊστικὸς ναοὺς «πέφτει χρῆμα» μὲ τὸ τσουβάλι.

Τίποτε ἀπ' ὅλα τοῦτα, ἐντούτοις, δὲν μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μὲ τὴν ἀπὸ παλιὰ στερεότυπη εἰκόνα τοῦ μεγαλοκαρχαρία πού, γιὰ νὰ δείξει πόσο πλούσιος εἶναι, ἀνάβει τὸ ποῦρο του μὲ ἓνα χαρτονόμισμα — σημάδι, ὑποτίθεται, εὐημερίας. Ἄν ὅμως καὶς χαρτο-

νομίσματα, δημιουργείς ψεύτικη ζήτηση, θά ἔλεγε κι ἕνας πρωτοετῆς τῶν οἰκονομικῶν.

Πέραν αὐτῶν, πόσα ἀπὸ τὰ ζητήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ χρῆμα τὰ κατανοεῖ ὁ μέσος πολίτης; Καὶ γιατί, ἄραγε, θὰ πρέπει, ἂν δὲν ἐπιδροῦν ἀρνητικὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς διαβίωσής του; Ἡ κρίση, ἐδῶ, μετέτρεψε τοὺς πάντες σὲ οἰκονομολόγους. Ἀλλὰ κρύβεται τίποτε μυστηριῶδες στὸ χρῆμα; Ὑπάρχει, ἀσφαλῶς, ἡ ἱστορία τοῦ χρήματος. Ὑπάρχει, ἀκόμη, καὶ ἡ κουλτούρα τοῦ χρήματος, ὅπως καὶ ἡ μεταφυσικὴ του. Ποιὸς σκέφτεται, γιὰ παράδειγμα, πὼς ἡ λέξη *τράπεζα* προέρχεται ἀπὸ τὰ *τραπέζια* ποὺ οἱ *σαράφηδες* ἔστηναν ἔξω ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, πάνω στὰ ὁποῖα γινόταν ἡ ἀγοραπωλησία τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς; Ὁ μονεταρισμὸς λοιπόν, δηλαδή, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ ἀγοραπωλησία τοῦ χρήματος, δὲν ἀποτελεῖ καινούργιο φαινόμενο. Ὅμως οἱ διαστάσεις ποὺ ἔχει πάρει στὶς μέρες μας εἶναι πλέον ἐξωφρενικές.

Μοιάζει ἀνεξήγητο ποὺ δύο μεγάλες φυσιογνωμίες, ἡ πρώτη στὴ λογοτεχνία καὶ ἡ δευτέρη στὴν οἰκονομία καὶ τὴ φιλοσοφία, ὁ Μπαλζάκ καὶ ὁ Μάρξ, προέβησαν σὲ ὀρισμένες ἀπὸ τίς πλέον διεισδυτικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἔχασαν μεγάλα ποσὰ στὰ χρηματιστήρια τοῦ Παρισιοῦ καὶ τοῦ Λονδίνου ἀντίστοιχα.

«Οἱ βιομήχανοι χωρὶς χρήματα στὸ Παρίσι εἶναι οἱ χωριάτες τῶν μεγάλων τραπεζῶν», ἔγραφε ὁ Μπαλζάκ στοὺς *Χωριάτες*, ἕνα ἀπὸ τὰ ἐκπληκτικότερα δοκίμια πολιτικῆς οἰκονομίας, θά λέγαμε, ὑπὸ μορφὴ μυθιστορήματος. Ποιὸς θὰ ἀμφέβαλλε πὼς τὸ

Ίδιο ισχύει και σήμερα; Πόσες εταιρείες στις ΗΠΑ λ.χ. αγοράστηκαν από τους τραπεζίτες της Γουόλ Στρήτ κοψοχρονιά και στη συνέχεια διαλύθηκαν και τὰ περιουσιακά τους στοιχεία πουλήθηκαν για παλιοσίδερα; Κι αυτό δὲν εἶναι, ἄς ποῦμε, κάτι ἀνάλογο μὲ τὴν «κλοπὴ τῆς ὑπεραξίας πὸ ἀποκτήθηκε κρυφά», ὅπως γράφει ὁ Ἀντόρνο σχολιάζοντας τοὺς Χωριάτες; Ἡ, γιὰ νὰ πᾶμε σὲ μιὰν ἄλλη περίπτωση, τῆς Κύπρου, τὸ ἄγριο κούρεμα τῶν καταθέσεων στὶς τράπεζές της δὲν ἦταν μιὰ διαφορετικὴ «κλοπὴ ὑπεραξίας πὸ ἀποκτήθηκε κρυφά»;

Ὁ Μπαλζάκ, ὁ μέγιστος τῶν ρεαλιστῶν, δημιούργησε ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς ἐμβληματικότερους χαρακτήρες τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Ἀλλά, ὅπως μὲ ὀξύτητα παρατηρεῖ ὁ Χένρυ Τζέημς, ὁ πραγματικὸς πρωταγωνιστὴς στὸ ἔργο του εἶναι τὸ χαρτονόμισμα τῶν 25 φράγκων. Ὅταν κάποτε ρωτήθηκε γιὰτί γράφει, ὁ Μπαλζάκ ἀπάντησε: «γιὰ τὴ δόξα καὶ τὸ χρῆμα». Ἀπέκτησε μόνο τὴν πρώτη. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ χρῆμα, ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του τὸν κυνηγοῦσαν οἱ δανειστὲς του. Ἀναρωτιέται κανεὶς τί θὰ ἔλεγε ἂν ζοῦσε σήμερα καὶ διαπίστωνε πὼς στὸ Διαδίκτυο ὑπάρχει κυβερνοκαζίνο μὲ τὸ ὄνομα Μπαλζάκ.

Δὲν ὑπάρχει σοβαρὸς χρηματιστὴς στὴ Γουόλ Στρήτ πὸ νὰ μὴν ἔχει διαβάσει τὸ *Κεφάλαιο* τοῦ Μάρξ, τὸ *magnum opus* του, μὲ τὸ ὅποιο φιλοδοξοῦσε νὰ συντρίψει τὴ θεωρία τοῦ κέρδους. Οἱ βιαστικοὶ καὶ οἱ ἀφελεῖς λένε πὼς ἀφοῦ κατέρρευσε ὁ ὑπαρκτὸς σοσιαλισμὸς ὁ Μάρξ εἶναι γιὰ πέταμα. Δὲν ἔχουν ὅμως τὴν ἴδια γνώμη οἱ χρηματιστὲς τῆς Γουόλ

Στρήτ, ανάμεσα στους όποιους θά βρεϊ κανείς τους προσεκτικότερους αναγνῶστες του *Κεφαλαίου*.

Σημαντικοί συγγραφείς, ὅπως ὁ Χάξλεϋ, ὑποστήριξαν πῶς ὁ 20ὸς αἰῶνας ἦταν συνέχεια τοῦ 19ου ἐπὶ τὸ ἀγριότερον — καὶ οὐδεὶς μπορεῖ νὰ πεῖ ὅτι αὐτὸς πού διανύουμε θά εἶναι καλύτερος. Ὁ Ἔζρα Πάουντ, ἀπὸ τους κορυφαίους ποιητὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, πλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τίς ἐμμονές του ὅσον ἀφορᾷ τὴν τραπεζικὴ πίστη, τὸν πληθωρισμό, τὴν κυκλοφορία τοῦ χρήματος καὶ τὴν τοκογλυφία. Πίστεψε ὅτι ὁ μουσσολινικὸς κορπορατισμὸς εἶναι ἡ ἀπάντηση στὴ δίψα τῶν τραπεζιτῶν γιὰ ὄλο καὶ μεγαλύτερα κέρδη καὶ ἀνέπτυξε ἓνα ἐξωφρενικὸ ἰδεολόγημα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ στραφεῖ ἐναντίον τῆς ἴδιας τῆς χώρας του καὶ νὰ κάνει ἐκπομπές ὑπὲρ τοῦ Ἄξονα ἀπὸ τὸν φασιστικὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τῆς Ρώμης.

Πρέπει νὰ εἶναι κανείς πολὺ προσεκτικὸς ὅταν διαβάξει ὄχι τόσο τὰ ποιήματα ὅσο τίς ἀπόψεις τοῦ Πάουντ, μιᾶς ἀντιφατικῆς προσωπικότητας (γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἐπιεικῶς), πού, ἐνῶ λ.χ. γνώριζε γιὰ τὴ μουσικὴ ἀπείρως περισσότερα ἀπὸ πολλοὺς συγχρόνους του, ἀπεχθανόταν τὸν Μπετόβεν καὶ τὸν Πουτσίνι.

Ὁ Πάουντ στὰ περὶ οἰκονομίας ἄρθρα του κρίνει τὸν Μάρξ χωρὶς νὰ τὸν ἔχει διαβάσει (τὸ ἴδιο εἶχε διαπράξει καὶ γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι), καὶ μάλιστα ἰσχυρίζεται πῶς ὁ Μάρξ οὐδέποτε εἶπε «κάτι» γιὰ τὸ χρῆμα! Ἄλλὰ καὶ ὁ Ντοστογιέφσκι, πού ἦταν παθιασμένος τζογαδόρος κι ἔχασε μιὰ περιουσία στὴ ρουλέτα, ἤξερε γιὰ τὸ χρῆμα πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὸν Πάουντ.

Ξαναδιαβάζοντας τὰ περὶ οἰκονομίας ἄρθρα τοῦ

Πάουντ έξεπλάγην για άλλη μιὰ φορὰ ἀπὸ τὴ συμπαράθεση ἐξαίρετων παρατηρήσεων κι ἀπερίγραπτων ἀνοησιῶν. Παρὰ ταῦτα, ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ὅσα λείει για τὶς τράπεζες ἰσχύουν σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ σήμερα. Ἐχοντας μελετήσει τὸν ἰταλικὸ πολιτισμὸ ἤξερε πολὺ καλὰ ποῦ βασιζόταν ἡ δύναμη (σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ φαντασία) τῶν δύο λαμπρότερων πόλεων τῆς Ἀναγέννησης: τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Βενετίας. Οἱ μὲν Ἐνετοὶ εἶχαν καταφέρει νὰ ἐλέγχουν τὴν κυκλοφορία τοῦ χρήματος μέσω τοῦ ἐμπορίου, οἱ δὲ Φλωρεντινοὶ ἔλεγχαν τὸ τραπεζικὸ σύστημα.

Οἱ Ἐνετοὶ, ἐντούτοις, ζοῦσαν σὲ μιὰ μικροσκοπικὴ αὐτοκρατορία ποὺ παρὰ τὴν εὐφυΐα τους (ἡ Γαληνοτάτη Δημοκρατία ἦταν τὸ πρῶτο εὐρωπαϊκὸ κράτος ποὺ χρηματοδότησε τὸ δημόσιο ἔλλειμμα) δὲν μπόρεσε, τελικά, νὰ ἀντέξει τὸν ἀνταγωνισμὸ καὶ τὴ σύγκρουση μὲ δύο ἄλλες αὐτοκρατορίες: τὴν ἰσπανικὴ καὶ τὴν ὀθωμανικὴ, οἱ ὁποῖες διέθεταν μεγάλα ἀποθέματα σὲ φυσικοὺς καὶ ἀνθρώπινους πόρους.

Ὡστόσο, τὶς ρίζες τῆς σύγχρονης οἰκονομίας καὶ κυρίως τοῦ λογιστικοῦ συστήματος θὰ πρέπει νὰ τὶς ἀναζητήσῃ κανεὶς στὴ Βενετία. Ἀκόμη καὶ τὸ σύστημα τῶν ἐκλεκτόρων, στὸ ὁποῖο βασιζεται σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ σήμερα ἡ διακυβέρνηση τοῦ Χόνγκ Κόνγκ, ἑνὸς ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα παγκοσμίως χρηματοπιστωτικὰ κέντρα, θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ συγκρίνουμε μὲ τὸ Μεγάλο Συμβούλιο τῶν Ἐνετῶν, δηλαδὴ τῶν πάμπλουτων πολιτῶν τῆς Γαληνοτάτης, ποὺ τὴν κυβερνοῦσε ὑπὸ τὸν Δόγη. Τὸ 1315 οἱ Ἐνετοὶ δημιούργησαν τὴ λεγόμενη *Χρυσὴ Βίβλο τῶν Εὐγενῶν*. Μό-

νον όσοι συμπεριλαμβάνονταν σέ αύτή μποροϋσαν νά συμμετέχουν στό Μεγάλο Συμβούλιο.

Άντιθέτως, στή Φλωρεντία ή δύναμη τών τραπεζών συνδυαζόταν μέ τή δύναμη τών συντεχνιών, πού συνεργάζονταν άρμονικά μέ τις τράπεζες, κατά κύριο λόγο μέ τή μοναδική, για τήν εποχή, τράπεζα Monte dei Paschi, μέ έδρα τή Σιένα, ή όποία ιδρύθηκε τό 1472. Είται ή άρχαιότερη εύρωπαϊκή τράπεζα πού λειτουργεί μέχρι σήμερα.

Σέ ένα σύντομο άρθρο του τό 1935 μέ τίτλο «Social Credit: An Impact» ό Έζρα Πάουντ γράφει: «Δύο είδη τράπεζας ύπάρχουν: ή Monte dei Paschi και οι διάβολοι». Παράδειγμα κατεξοχήν διαβολικής τράπεζας, πού τήν έστησε μιá «συμμορία δανειστών», θεωροϋσε τή Banca S. Giorgio τής Γένοβας, ή όποία εκτός άπό τά ύψηλά έπιτόκια εισέπραττε και φόρους. Άνάμεσα στους πολλούς έπιφανείς καταθέτες της περιλαμβάνονταν οι βασιλείς τής Ίσπανίας Φερδινάνδος και Ίσαβέλλα, ό Χριστόφορος Κολόμβος και ό αύτοκράτωρ τής Άγίας Ρωμαϊκής Αύτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους Κάρολος Ε', ό όποιος ήταν βουτηγμένος ως τόν λαιμό στα χρέη προς τήν τράπεζα.

Ή Γένοβα δέν έλαβε μέρος στην Άναγέννηση, λέει ό Πάουντ. Πόλεις μέ τό ένα δέκατο του πληθυσμου της άφησαν πολυ μεγαλύτερη κληρονομιά, συμπληρώνει. Ποϋ νά φανταζόταν ό δυστυχής πώς ή άγαπημένη του Monte dei Paschi θα έκανε τήν τελευταία δεκαετία τά ίδια και χειρότερα μέ τις «διαβολικές τράπεζες», θα συμπεριφερόταν ως τζογαδόρος και θα

ἔμπλεκε σὲ μιὰ ἀλυσίδα τεράστιων χρηματοοικονομικῶν σκανδάλων.

Ὁ ποιητὴς Ἑζρα Πάουντ ἤθελε νὰ ἀνήκει «σ' αὐτοὺς ποὺ προτιμοῦσαν τὶς ἀπολαύσεις τῶν αἰσθήσεων ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια τοῦ χρήματος». Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν εἶπε κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν Ρόμπερτ Γκρέηβς, ποὺ βρίσκεται στὸν ἀντίποδά του κι ἔγραψε πὼς «δὲν ὑπάρχουν χρήματα στὴν ποίηση ἀλλὰ οὔτε καὶ ποίηση στὸ χρῆμα».

Ὁ αὐτοκράτορας Βεσπασιανὸς (6-79 μ.Χ.) ἔμεινε στὴν Ἱστορία κυρίως γιὰ τὰ ἔργα του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ «φορομπηχτική» του πολιτική, ὅπως τὸν κατηγοροῦσαν. Ὁ Βεσπασιανός, ἀντιλαμβανόμενος μὲ τὸν τρόπο του αὐτὸ ποὺ εἰπώθηκε πολὺ ἀργότερα, ὅτι «τὰ ἐξερχόμενα μιαίνουσι τὸν ἄνθρωπον», φρόντισε νὰ ἐφοδιάσει τὴ Ρώμη μὲ ἀποχωρητήρια. Ἀλλὰ ὅποιοι τὰ χρησιμοποιοῦσαν ἔπρεπε νὰ πληρώνουν εἰσιτήριο. Ὁ γιός του Τίτος ἀντέτεινε πὼς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ φορολογεῖται ἡ «ἀνάγκη» τῶν ἀνθρώπων. Τότε ὁ Βεσπασιανὸς τοῦ ἔδωσε νὰ μυρίσει ἓνα νόμισμα καὶ τοῦ εἶπε τὴν ἱστορικὴ φράση πὼς «τὸ χρῆμα δὲν ἔχει ὄσμη» (ἀλλὰ οὔτε καὶ πατρίδα, θὰ λέγαμε στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποίησης, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ παλιὸ μαρξιστικὸ δόγμα πὼς ὁ ἐργάτης δὲν ἔχει πατρίδα). Εἴκοσι αἰῶνες ἀργότερα ὁ Μουσσολίνι ἔκανε κάτι πιὸ πρωτότυπο: ἐπέβαλε εἰδικὸ φόρο στὰ καναρίνια.

Τὸ χρῆμα δὲν ἔχει ὄσμη, ἀλλὰ ποιοὶ τὸ κατέχουν; Σήμερα εἶναι ἐκεῖνοι πού, σὰν τὸν κοῦκο (ὁ ὁποῖος ἀφήνει τ' αὐγά του στὶς φωλιές ἄλλων πτηνῶν νὰ τὰ ἐπιάσουν), ἔχουν παρκάρει τὸν πακτωλὸ τῶν χρημᾶ-

των τους στους λεγόμενους φορολογικούς παραδείσους, όπου και «έπωάζονται»: στις Μπαχάμες, το Μπαρμπάντος, τις Βερμούδες, τὰ νησιά Κέυμαν, τὴν Ἀνδόρρα, τὴν Ἀρούμπα, τὸ Λιχτενστάιν και πάει λέγοντας. Τὸ Ἀκαθάριστο Ἐθνικὸ Προϊὸν τοῦ μικροσκοπικοῦ κρατιδίου τοῦ Λιχτενστάιν, μὲ τοὺς 36.000 κατοίκους, εἶναι 3,546 δις δολάρια και τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα 98.432 δολάρια. Τί παράγει τὸ Λιχτενστάιν; Τίποτε.

Ἀνάλογα θὰ ἔλεγε κανεὶς και γιὰ τὸ μεγάλο πλυντήριο πὸν λέγεται νῆσοι Κέυμαν, τὴν Ἀνδόρρα και ὅλους τοὺς ἀντίστοιχους φορολογικούς παραδείσους, ὅπου στίς περισσότερες περιπτώσεις ἀρκεῖ ἓνα ἀπλὸ μήνυμα μέσω ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου και χίλια δολάρια γιὰ νὰ ἀνοίξει κανεὶς λογαριασμὸ χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ ἀπαντήσει σὲ «ἐνοχλητικές» ἐρωτήσεις.

Ὅταν οἱ Κινέζοι χρησιμοποίησαν πρὶν ἀπὸ ὅλους χαρτονομίσματα τὸν 9ο μ.Χ. αἰῶνα, οἱ ἔμποροι τὰ ἀποκάλεσαν «ἱπτάμενο χρῆμα» πὸν συνέβαλε στὸ νὰ αὐξηθεῖ μὲ γεωμετρικὴ πρόοδο τὸ εὖρος τῶν συναλλαγῶν στὴν Ἄπω Ἀνατολὴ και τὴν Κεντρικὴ Ἀσία. Τὸ διεθνὲς κεφάλαιο σήμερα εἶναι κι αὐτὸ ἱπτάμενο. Προκειμένου νὰ ἀποφύγει τὴ φορολόγηση «μεταναστεύει» στοὺς παραδείσους τοῦ χρήματος, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ κυβερνήσεις, ἀδυνατώντας νὰ φορολογήσουν τὰ κεφάλαια, τὰ ὅποια ἔχουν κάνει φτερά, νὰ καταφεύγουν στὴ φορολόγηση τῆς ἐργασίας.

Τὸ 2008 ἔγινε γνωστὸ ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα χρηματοοικονομικὰ σκάνδαλα, πὸν οἱ ἰθύνοντες τότε τὸ κουκούλωσαν. Εἶναι τὸ σκάνδαλο libor, γιὰ τὸ

όποιο πρόσφατα ή βρετανική τράπεζα Barclays, πού τὸ προκάλεσε, προσφέρθηκε —ή συμφώνησε— νὰ πληρώσει τὸ ἀστεῖο πρόστιμο τῶν 440 ἑκατομμυρίων δολαρίων. Κι ἄλλες δεκαεξί τράπεζες λέγεται πὼς εἶναι ἀναμειγμένες — ἡ Barclays δὲν θὰ μπορούσε νὰ κάνει μόνη της «τὴ δουλειά». Ὁ δείκτης libor (ἀντίστοιχα euribor στὶς χῶρες τῆς Εὐρωζώνης) ἀντιπροσωπεύει σὲ καθημερινὴ βάση τὸν μέσο ὄρο τῶν ἐπιτοκίων μὲ τὰ ὅποια δανείζονται οἱ τράπεζες στὸν ἀγγλοσαξονικὸ κόσμο. Ἄν εἶναι χαμηλός, τότε ἡ οἰκονομία πάει καλά. Ἡ Barclays καὶ οἱ ὑπόλοιπες ἐμπλεκόμενες τράπεζες ἀπὸ τὸ 2005 ἀκόμη τὸν παρουσίαζαν πλασματικὸ, μὲ ἀποτέλεσμα χιλιάδες ἀνθρώποι νὰ χάσουν τὴ δουλειά τους, νὰ κλείσουν ἐπιχειρήσεις, καὶ ἄλλες, μικρότερες τράπεζες νὰ ὑποστοῦν σοβαρὰς ζημίες. Ὅταν ὅμως κατέρρευσε ἡ Lehman Brothers, τὸ σκάνδαλο κουκουλώθηκε γιὰ νὰ μὴν καταρρεύσει ἡ ἀγορά.

Ἔτσι, ἡ πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει καθαυτὴ ἀλλὰ ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζουν οἱ Μέδικοι τοῦ χρήματος. Ἡ σολιψιστικὴ θεωρία, σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια ὁ πραγματικὸς κόσμος ὑπάρχει μόνο μέσω τῶν παραστάσεων μας, ἐπανέρχεται κυρίαρχη στὸ προσκήνιο. Ὁ κυριότερος ἐκπρόσωπός της, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μπέρκλεϋ στὴν Ἀγγλία τὸν 17ο αἰώνα, ὑποστήριζε πὼς βλέπουμε ὅσα βλέπουμε ἐπειδὴ μᾶς τὸ ἐπιτρέπει ὁ Θεός. Ἄν, τώρα, προβοῦμε στὴν ἀναγκαία μετάθεση, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ οἰκονομικὴ πραγματικότητα εἶναι αὐτὴ πού μᾶς παρουσιάζουν οἱ τράπεζες. Ἐννοεῖται πὼς καλὸ εἶναι νὰ θυμᾶται κανεὶς καὶ

τὸ σαρδόνιο ποιηματάκι-σχόλιο στὴ θεωρία τοῦ Μπέρκλεϋ ἀπὸ τὸν πάστορα Ρόναλντ Νόξ δύο αἰῶνες ἀργότερα. Τὸ παραθέτω σὲ μετάφραση τοῦ Αἰμίλιου Χουρμούζιου:

*Κάποιος εἶχε πεῖ πὼς ὁ Θεὸς
Θὰ τὸ βρῖσκει ὀλότελα παρὰξενο
Ἄν τὸ δέντρο τοῦτο
Ξακολούθαγε νὰ ὑπάρχει
Ὅταν δὲν εἶναι ψυχὴ μὲς στὴν ἀυλὴ*

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

*Φίλε Κύριε,
Παρὰξενη ἡ δική σας εἶναι ἡ ἀπορία:
Ἐγὼ εἶμαι πάντα στὴν ἀυλὴ
Γι' αὐτό, τὸ δέντρο ὑπάρχει
Μιὰς καὶ πάντα τὸ κοιτάζει
(ὁ) Λίαν ὑμέτερος*

ΘΕΟΣ

Ἐναν χρόνο μετὰ τὴν κατάρρευση τῶν ἀγορῶν τὸ 2008, τὸν ρόλο τῆς Lehman Brothers, σύμφωνα μὲ τὸν καθηγητὴ τοῦ Χάρβαρντ Νάιαλ Φέργκιουσον, θὰ τὸν ἔπαιζε ἡ μικρὴ χώρα ποὺ λέγεται Ἑλλάδα.

Ὁ Φέργκιουσον ἰσχυρίζεται πὼς «τὸ εὐρὼ διαλύει τὴν Εὐρώπη». Λέει, ἀκόμη, πὼς ἡ διάλυση τῆς Εὐρώπης δὲν συνεπάγεται τὴν ἐξαφάνιση τοῦ εὐρώ, γιατί αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι ἐντελῶς ἀσύμφορο οἰκονομικά. Λέει κι ἄλλα, ἐξίσου σκληρά — καὶ δὲν εἶναι ὁ μόνος. Τί σημαίνει, γιὰ παράδειγμα, ἡ πολυδιαφημισμένη, μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρό, ἰδέα τῆς εὐρω-

παϊκῆς ὀλοκλήρωσης, στήν ὁποία πιστέψαμε οἱ περισσότεροί, ἂν δὲν προϋποθέτει μιὰ ὁμοσπονδιακὴ Εὐρώπη; Ὅμως τὸ τελευταῖο συνεπάγεται μεταφορὰ πλούτου ἀπὸ τὶς χῶρες παραγωγῆς του (τὸν Βορρά) στήν περιφέρεια (τὸν Νότο). Γιὰ νὰ συμβεῖ κάτι τέτοιο, πρέπει ἡ Γερμανία νὰ μεταβιβάσει τὸ 8% τοῦ Ἀκαθάριστου Ἐθνικοῦ Προϊόντος της. Ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ πείσει τὸν μέσο Γερμανὸ ὅτι αὐτὸ μπορεῖ μὲν νὰ συνεπάγεται βραχυπρόθεσμα μείωση τοῦ εἰσοδήματός του, ἀλλὰ μακροπρόθεσμα εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τοῦ ἴδιου; Πέραν τούτου, ἀκόμη κι ἂν ὑποθέσει κανεὶς ὅτι μιὰ παρόμοια λύση εἶναι ἐφαρμόσιμη, δὲν συνεπάγεται καὶ τὸν ἀπόλυτο ἔλεγχο ὅλης τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὴ Γερμανία;

Σήμερα ἡ Γερμανία ἀντιδρᾷ στήν ἐκτύπωση ἐπιπλέον χρήματος, γιατί κάτι τέτοιο θὰ μείωνε τὴν ἀξία τοῦ γερμανικοῦ πλούτου. Λέει ὄχι στὸν δανεισμὸ τῶν κρατῶν ἀπευθείας ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Κεντρικὴ Τράπεζα, γιατί ἔτσι θὰ μειώνονταν τὰ κέρδη τῶν τραπεζῶν — καὶ τὰ δικά της. Λέει ὄχι στήν ἐκδοσὴ εὐρωομολόγου, ἐπειδὴ θὰ ἀνέβαζε τὰ ἐπιτόκια δανεισμοῦ στὴ Γερμανία, πὸς θὰ ἦταν σὺν τοῖς ἄλλοις ὑποχρεωμένα νὰ ἐγγυηθεῖ καὶ ἡ ἴδια τὴν ἀποπληρωμὴ τῶν χρεῶν στήν εὐρωζώνη. Κι ἀναρωτιέται κανεὶς: ὁ Γιῶργος Παπανδρέου δὲν τὰ ἤξερε αὐτὰ πρὶν «προπαγανδίσαι» τὴν ἰδέα γιὰ τὴν ἐκδοσὴ εὐρωομολόγου;

Ἡ ἐξαφάνιση τοῦ εὐρώ εἶναι ἀσύμφορη οικονομικά, ἐπειδὴ ἡ Γερμανία ἐπιστρέφοντας στὸ μάρκο θὰ ἔχει ἓνα πολὺ ἀκριβὸ νόμισμα, τὸ ὁποῖο θὰ πλῆξει καίρια τὶς ἐξαγωγές της καθιστώντας τες πολὺ ἀκρι-

βές, με αποτέλεσμα μέρος τῆς κρίσης νὰ μεταφερθεῖ στὴν πραγματικὴ τῆς οἰκονομία με ἀνυπολόγιστες συνέπειες. Γιὰ ποιό λόγο νὰ ἀλλάξει πολιτικὴ, ὅταν μὲ τὸ «μάρκο ἐπὶ δύο» ἔχει χαμηλὸ πληθωρισμό, χαμηλὰ ποσοστὰ ἀνεργίας, τὰ μικρότερα ἐπιτόκια σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη καὶ ἀξιοζήλευτη ρευστότητα, ἀφοῦ κατάφερε νὰ συγκεντρώσει τεράστια ποσὰ στὶς τράπεζες τῆς ποὺ χρηματοδοτοῦν με ἐξαιρετικὰ χαμηλὰ ἐπιτόκια τὶς ἐπιχειρήσεις τῆς καθιστώντας τὶς ἐπιχειρήσεις τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἀνίκανες νὰ τὶς ἀνταγωνιστοῦν; (Γιὰ νὰ μὴν ἀναφερθεῖ κανεὶς στὸ πόσα «κόκκινα» δάνεια τῶν γερμανικῶν ἐπιχειρήσεων καλύπτονται σήμερα ἀπὸ τὶς τράπεζες τῆς χώρας.) Καὶ εἶναι τουλάχιστον ὑποκριτικὰ τὰ ὅσα λέγονται περὶ «ἐργατικῶν Γερμανῶν» καὶ «τεμπέληδων τοῦ Νότου» — ἀρκεῖ μόνο νὰ σκεφτεῖ κανεὶς πὼς τὸ λεγόμενο «γερμανικὸ οἰκονομικὸ θαῦμα» μετὰ τὸν πόλεμο θὰ ἦταν ἀνέφικτο χωρὶς τὴν εἰσαγόμενη ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ Νότου ἐργατικὴ δύναμη.

Στὰ καθ' ἡμᾶς ἡ συζήτηση ἐπικεντρώνεται στὴ διαφθορά, τὰ «προνόμια» καὶ τὰ σχετικὰ, ποὺ ἐκθέτουν μὲν τὸ πολιτικὸ σύστημα, εἶναι ὅμως μέρος μόνο τῆς κρίσης — καὶ ὄχι τὸ μεγαλύτερο. Ἐνῶ δὲν εἶναι διόλου βέβαιο πὼς ἂν δὲν ὑπῆρχαν ἡ χώρα μας δὲν θὰ εἶχε προβλήματα. Ὅπως ἐπίσης εἶναι μᾶλλον ἀπίθανο μετὰ τὶς ἐπόμενες ἐκλογές στὴ Γερμανία τὰ πράγματα νὰ ἀλλάξουν ριζικά (ἢ συριζικά) στὴν εὐρωζώνη. Διότι, σύμφωνα με τὸ σαρκαστικὸ σχόλιο τοῦ Τέοντορ Ἀντόρνο στὰ *Minima Moralia* (Μέρος δεύτερο, ἀρ. 72), «Γερμανὸς εἶναι κάποιος ποὺ δὲν

μπορεῖ νὰ πεῖ ψέμα, χωρὶς νὰ τὸ πιστεύει ὁ ἴδιος».

Ὁ Φέργκιουσον τονίζει πὼς πίσω ἀπὸ κάθε ἱστορικό φαινόμενο κρύβεται κι ἓνα οἰκονομικὸ μυστικό — γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα στὶς ΗΠΑ εἶναι τῆς μόδας ἡ μελέτη τῆς Ἱστορίας μέσω τῆς οἰκονομίας, τῆς «Ἱστορίας ἐκ τῶν κάτω», ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν, γεγονὸς ποὺ παλαιότερα θὰ ἐθεωρεῖτο ἀδιανόητο. Σὲ μιὰν ἄλλη ἀναγωγὴ αὐτὸ σημαίνει καὶ τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς. Γιὰ νὰ θυμηθοῦμε ὅμως τὸν Μπρέχτ, «αὐτοὶ ποὺ εἶναι ἐναντίον τῆς πολιτικῆς εἶναι ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ποὺ τοὺς ἐπιβάλλεται».

BHmagazino, 24 Ἀπριλίου 2013